

Strazburg, 02/03/06

Romani version/Unofficial translation

ACFC/OP/I(2005)004

**E DENDIKONCILYUNI KOMISIA VASH RAMI KONVENTAKO
VASH ADIKERIPE E NACIONALUNE HARICUNENGO**

**O OPINIONI VASH O IMPLEMENTIPE E RAMI KONVENTAKO
VASH ADIKERIPE E NACIONALUNE HARICUNENGO
ANI KOSOVA**

(kerdo 25 novemri 2005)

O ander:

EKZEKUTIVUNOREKAPITULIPE.....	3
I AKTUALUNO GATISARIPE OPINIONESKO.....	5
II GENERALUNE KOMENTYA.....	6
Lekanipesko pharipe vash monitoripe e Rami Konventako.....	6
Funkcionipe e monitoripeske procesesko.....	7
Korespondipya vash implementipe e Rami Konventako.....	8
Legasipe e gelune nakhipesko.....	9
III SPECIFIKUNE KOMENTYA PHANGLO E ALINEAHA 1-19.....	11
Alinea 1.....	11
Alinea 2.....	11
Alinea 3.....	11
Alinea 4.....	14
Alinea 5.....	18
Alinea 6.....	19
Alinea 7.....	20
Alinea 8.....	21
Alinea 9.....	22
Alinea 10.....	22
Alinea 11.....	23
Alinea 12.....	25
Alinea 13.....	27
Alinea 14.....	31
Alinea 15.....	31
Alinea 16.....	35
Alinea 17.....	37
Alinea 18.....	38
IV PHANGLIPESKE KOMENTYA.....	39
GENERALUNE KONKLUZIE.....	40
REKOMANDIPYA.....	40
O generalizacie.....	42
Kedipe o faktyengo.....	42
Krisune standardya thay o implementipe krisyengo.....	42
Iranipesko procesi thay nasiguruno siguripe.....	42
Haricunenge kulture thay o medienge puqipya.....	43
O qhibyako vastipe.....	43
E edukacia.....	43
Leipekotor.....	43
Adikeripe kotar o populaciako yaveripe.....	44
Andarfrontune kontaktya.....	

EKZEKUTIVUNO ADIKERNO

Palo leipe dende Raportesko e UNMIK-ostar 2. yunesko 2005 (planirimo vash o 23 februari 2005.), Dendikoncileski Komisia lela te phiravel o ekzaminipe implementipeska Rami Konventako ani Kosova. Ano konteksti akale ekzaminipesko, yekh Dendikoncileski Komisiaki delegacia vizitingya e Kosova e 11-15 oktobresko 2005 vash te mangel buderi informacie .Dendikoncileski komisia aprobingya o puqipe vash e Kosova ano poro kontakti e bishushtarto e 25. novembresko 2005.

O aktualuno opinioni baziringyola pe reslo Lekanipe mashkar Evropake Koncileske thay UNMIK-oske phanglo monitoripea e Rami Konventako. Akava lekanipe sito baro janipesko phiripe pe shukaripe e internacionalune respondipesko e autoritetyengo ani Kosova ano adikeripesko haricunengo aktiviteti.

O implementipe thay monitoripe e Rami Konventako sito sfidimo specialipea ani Kosova. O kompleksiciteti e institucionalune regulipesko o Kosovako sile lekanipe kay o adekvatune respondipya e yaver-yaver internacionalune thay thanutne autoritetyengo na siton sarsakana eksplitivune. O nasiguripe e avune Kosovake statusesko ini buderi komplikinla akava dikhipe.

O implementipe te phengyol e sah Rami Konventake principyengo ulo but pharo faktestar kay e andaretnikuni violence phartargya but pakyavipe andar o komunitetya.

O yaver-yaver avansime norme, sar o Krisi Kontra Diskriminipeske thay o usharno plani vash o realizipe standardyengo mothavdile ayeka vash te tretirinen o centralune nasiguripya e haricune komunitetyenge.

Sar te ovel, o realiteti ani Kosova aqhola but dur akale normendar thay usharne planyendar. O antagonizmi mashkar o albanya thay serbya pandar sito but qalavno, ayeka kay akaya situacia pale kerla te pelarel o adikeripe e yaver komunitetyengo ani Kosova, kolendar o Roma siton ani but phari situacia.

O serbya avri pere kompaktune kherendar dikhna rizikime pere elementarune hakyengo, astaripea o tromalo mobilipe thay o tromalo vakeripe vay e diskriminacia thay e natoleranca pe personya kola perna e haricune komunitetyenge kontinurime siton pandar. O phangle anksiozya e siguripeske, o limitime shaipya vash khuvipe pe buti, o problemya phanglo e paleposedipesko e manginesko thay o yaver faktorya, siton realune bariere vash o standarduno iranipe e mekhlethanutne personyengo kotar etnikune konsekvencune violencengo.

Sine nesave progresya kotar o implementipe e Rami Konventako ano planya sar siton e edukacia, vastipe e qhibyengo ano publikuno thay privatuno jivdipe thay ano aktivipe. Sa rte ovel, akala pozitivune phiripya aqhona na kobar manglape phanglo e mangle mangipyendar, astaripea odola mothavde e personyendar kola numraha perna may tikne haricune komunitetyenge kola o buderune na silen daki rashtra.

Sito elementaruno kay o sherune institucie te azden pandar may buderi o pakyavipe pe haricune komunitetya, baryaripea e profesionalizmesko thay adresipea efektivune shaipea andar etnikune incidentya thay o yaver ansiozitetya personyenge kolenge perna e yaver-yaver komnitetyenge. Ano nesave institucie, akava pakyavipe kerdilo may loko e konsideruna internacionaluna prezencaha sar sito o momenti ini e Ombudspersonyuna instituciaha.

Efektivuno leipe kotor e personyengo kola perna haricune komunitetyenge sito yekh mahatno plani kote, biastaripesko e pozitivune garanciengo, o maybaro progresi sito yeke specialune mahatnesko astaripea o yudikaturako plani thay e yaver mahatne sektoryengo. Akava pricipi manglape te dikhlargyol ini ano avune Kosovake vakeripya kola manglapey te astaren na numay e serbyen thay albanyen, numay ini e yavere komunitetyen.

I. GATISARIPE E AKTUALUNE OPINION ESKO

1. O aktualuno opinioni adikerlape pe Lekanipe andar o Evropako Koncili thay Akanutna Yekhuna Nacionyuna Administraciako ani Kosova (may pale UNMIK) kotar o Teknikune Keripyta phanglo e Rami Konventaha vash o Adikeripe e Haricune Nacionalitetyengo, parafimo 23. avgustea 2004 (may pale : Lekanipe).

2. Adikeripea pe alinea 2 e upre leparne Lekanipesko, o UNMIK dengya yekh raporti phanglo e legislativune angashipyenca thay yaver lelile vash te implementingyon o dende principya ano Rami Konventa 2. yunea 2005 (may pale: o “UNMIK-osko Raporti”). Ani 2. Lekanipeski alinea dikhlargyola kay palo leipe o informaciengo UNMIK-ostar thay Dendekoncileske Komisiake opinionionestar vash o Rami Lekanipe, o Ministrengo Komiteti si te tretirinel thay aprobinel pere konkludipyta phanglo leipea sasavipea e standardyengo vash te dengyol efekti e Rami Konventake principyenge. Ayeka shay aprobinla rekomandipyta vash o UNMIK thay te dikhlarel yekh afati vash deipe e informaciengo vash olengo implementipe.

3. Ano gatisaripesko konteksti akale Opinionesko, yekh delegacia e Dendakoncileska Komisiako vizitingya e Kosova e 11. ji 15 oktobresko vash te sigurinel informacie buderune e autoritetyenge reprezentyendar sar ini e NRO thay e yaver biumlavne mothavnendar vash o implementipe e Rami Konventako. Ji gatisaripe akale opinionesko, e Dendikoncileski Komisia ini oy Konsultingya yekh seria materialengo hramime e yaver-yaver organyendar e Evropaka Komisiatar, e yaver internacionalune organizaciendar, NRO-ndar thay e yaver biumlavne dende thanendar.

4. E Dendikoncileski Komisia palo akava aprobingya akava opinioni ano poro bishushtarengo kedipe 25. novembresko thay angya decisipe te biqhalel e Ministrenga Komisiake.

5. Generalipea, e Dendikoncileski Komisia angashisali te phiravel e praktikimi struktura thay metodologia ano angluno cikli monitiripeski, numay sito jando kay o specifiteti e situaciako ani Kosova thay o monitirime modalitetya influencisale ano procesi thay nakhlo Opinioni. Sar mesal, e Komisia dikhla sasavipea te ovelle yekh may buhli sekcia e generalune komentyengo odolestar kote sine o momenti e anglune ciklestar e Opinionesko e Dendakoncileska Komisiatar, leipea pe dikhipa kay but e leparne generalune sfidendar siton ani problemyengi esenca e implementipeske specifikune alineyendar e Rami Konventako.

II. GENERALUNE OBYEKTIVYA

6. Startipea, e Dendikoncilyuni Komisia mangla te potencirinel kay ini ano specialune kondicie kola siton ani Kosova – kote o andarnacionalune autoritetya khellna mahatno roli thay kote o puqipe e avune statusesko ani Kosova aqhola putedo – implementipe e Rami Konventako manglape te dikhyol sar mahatno respondipe e manusheske hakyengo e adekvatune autoritetyengo, thay ten a miniringyol e politikune evolviripyendar vay institucionalune.

Pharipe o Lekanipesko vash monitoripe e Rami Konventako

7. Reslo lekanipe mashkar e Evropyuni Unia thay UNMIK-o vash monitoripe e Rami Konventako ani Kosova sito e yeka specialune pharipesko. Dikhlarla unikuno phiripe pe shukaripe e internacionalune respondipesko autoritetyengo ani Kosova pe adikeripesko plani e nacionalune haricunengo, koya sitoy yekh specialuno pharipesko plani vash o manusheske haky sar ini vash o traynipe thay stabiliteti ani Kosova. E dendikoncilyuni komisia shukar ajukerla o prafmatikuno andripe sarenengo – astaripea e Ministrengi Komisia e Evropake Koncilesko, o UNMIK, o Akanutne Korkoroguvernyune Institucie (palo akava: AKGI) sar ini e Serbiyake thay Montenegroske institucie – pe resipe akale lekanipesko precedentesko ano yekh krisuno thay nstitutionaluno konteksti abokar komplikimo thay politikipea shundo.

8. Ini kay o dikhlarne haky thay tromalipya ano Rami Konventa siton direktipea Aplikime ani Kosova palo aprobipe e Rami Konventako vash o Korkoroguvernyuno Akanutnesko 15. mayesko 2001, o Rami Konventa na vastisalo vay na sine pe baro janipe e adekvatune autoritetyendar vay publikatar. Sito jando kay o Lekanipe thay o nakhlo monitoripesko procesi dende phiko pe baryipe e pharipesko e godinipesko e Kosovake instituciengo vash o Rami Konventa thay ajukergyola kay akava trendi ini may pale si te intenzifikinel o avune faze e monitoripeske. O Lekanipe pale dikhlargya o UNMIK-osko angashipe kotar o Rami Konventa siguripea kay o UNMIK si te kerel pere obligacie adekvatipea e mothavne obligaciencia ano Rami Konventa. Akava sito specialipea mahatno pe dudo faktesko kay, jikay o Rami Statuti shukar mothavla kay o AKGI-e manglape te “monitorinen thay sigurinen” o haky thay tromalipya andre e Rami Konventako thay te keren olen direktipea aplikime, Krisuno Regulipe Aplikimo e UNMIK-ostar, palo yaveripe¹ na astarla e Rami Konventaki standardyengi lista e manushengi Kote “saren o personya e publikune obligaciencia vay kola adikerna publikune postya ani Kosova” siton obligime, specialipea, te monitorinen. Jikay e lista na sito desikasimo, oy shay lelape kan kay o rendime traktatya konsideringyona prioritarune. Sito mahatno kay akava bi kompletipe adresimo sito thay o monitoripe e Rami Konventako shukaripea adikergyola sar mahatni obligacia vash o saren avune autoritetya, internacionalune thay thanutne, kola lenape e haricunenge puqipea ani Kosova.

9. O mahatnipe e aktualune procesesko e monitoripesko o Rami Konventako ini ayeka penjardi sitoy ano Realizipesko Plani e Standardyengo vash e Kosova e datako 6. yulesko 2004, kova astarla puterdo angashipe vash o tretiripe thay implementipe e rekomandipyengo ikliste e monitoripeske procesestar e Rami Konventatar. Leipea pe dikhipe kay akavutne rekomandipy

¹ UNMIK-oski Regulativa No. 1999/24 vash o Aplikimo Krisi ani Kosova yaverimi e e Regulativatar No. 2000/59 e 27. oktobresko 2000

akana formulinyona, sito primaruno te adikergjol akava angashipe pe sakova revidipe e planesko vash o implementipe e standardyengo thay te phiravgyol energipea. Akava ovla ini may mahatno akana kana o vakeripya vash e Kosovake statusesko siton pe evalviripe. Sar dikhlardilo shukar e R. Kaide Eidestar, Specialuno Biqhaldo e Generalune Sekretarestar e YN pe olesko sahadikerno tretiripe e situaciako ani Kosova pe oktobri 2005, sito e “mahatne pharipesko kay o mangle resursya te mobilizingyon vash siguruno phiravipe implementipesko e standardyengo e biaqharda energiaha thay yeke mayzorale angashipea.”.

Funionipe e monitoripeske procesesko

10. Kana sito o lafi vash o kontributi pe monitoripesko procesi ji akana, e Dendikoncilyuni Komisia sito shukar jando kotar o angashipyva vash o keripe UNMIK-oske Raportesko. E Dendikoncilyuni Komisia penjarla o fakti kay o UNMIK, buderipea e III Stativa koya sine astardi e may bare kotorea e gatisaripesko o Raportesko, leli gatisaripeske phare obligacie ano bi dikhle momentya. E Dendikoncilyuni Komisia del ape janipe kay o UNMIK-osko Raporti tali Rami Konventa na sito angluno raporti formulimo andre e internacionalune instrumentestar vash o manusheske hakya e aktualune Kosovake autoritetyendar, numay pale sito mahatno precedentuno pe yekhuna bukyako konteksti UNMIK-ostar thay AKGI-estar ano informativuno kedipe thay pe evaluipe e situaciako e haricunenge hakyengo.

11. E Dendikoncilyuni Komisia shukar ajukerla o fakti kay o avuno Raporti, dendo nesave maseka may pale, pasharla detalizimo dikhipe thay shukarno e mahatne aspektyengo e legislativune ramesko thay adikerla buderune sahadikerne e oficielune deklaracienca thay dokumentya vash o haricunenge puqipya. Sar kay shay ovla, o kvaliteti thay buhlpe e Raportesko sito na yeka formako thay adikerla numay limitime informacie vash e praktika ano nesave mahatne aktivitetya adikeripeske e haricunengo e akanutna Kosovako. Vash buderipe, o Raporti pale sile nesave na adekvatune kotora, pasharipea, sar mesal, ano nesave momentya, ini pozitivune thay negativune na evaluipya e yeke puqipeske. Akala bangipya shay ovna, mayhari, sar konsekvence e specifikuna keripeska procedurake, kote o yaver-yaver UNMIK-oske thay ministrienge AKGI-enge organya pasharde yaver-yaver elementya vash o Raporti thay, sar dikhyola, na kerdile angashipyva vash olengo shukaripe andar o dende elementya.

12. Lekanipea o pharipya pe konstituipye raportesko talo specifikune momentya kola siton evidentune ani Kosova, thay e bikobaruni praktika e nesave e AKGI-eske astarne ano procesi, e Dendikoncilyuni Komisia konsiderinla kay o UNMIK-oske organya siton respondune vash e finaluni verzia kay manglapey te kergjol jando kay o kaske dikhipya mothavgyona ano yaver-yaver segmentya e Raporteske. Ini ayeka dikhyola kay o AKGI-engu kontributi manglilo e UNMIK-ostar ani yekh paleaqhili relativuni faza e procesesko koya ingardi jip e harne afatya vash deipe olenge kontributyengo. Vash buderipe, e Dendikoncilyuni Komisia sito dakorduno kay o may buhle konsultacie e haricunenge nacionalune organizacienca thay e yaver reprezentyenca e civilune malipesko shay kontribuinelay pe Raportesko kvaliteti thay e yeke vaktea shay evolvirinlay o aktoryengo kapaciteti e civilyune malipesko thay olengo godinipe azdlay vash o Rami Konventa.

13. E Dendikoncilyuni Komisia kerdi pherune informacie shukarne e “uqhalinake raporte” vash implementipe e Rami Konventako ani Kosova, kerdo e bukyune grupendar konstituime e haricune komunitetyune reprezentyendar thay dende Dendakoncilyuna Komisiake pe septembri 2005.b. E Dendikoncilyuni Komisia usharla e kerdi buti akala bukyuna multietnikuna grupatar thay pakyala kay o AKGI-e thay o yavere si te bazirngyon pe ekspertiza akala grupako pe olengo aktivipe vash te shukargyol o implementipe e Rami Konventako ani Kosova.

14. O janipe e Dendakoncileska Komisiako vash e haricunengi situacia shukardilo but.e uprevizitaha ani Kosova. Ji uli e vizita, e Dendikoncilyuni Komisia evolvirimi kontaktya na vay ani Prishtina numay ini ani Fush Kosova, Dragashi, Graqanica, Mitrovica thay Prizreno.

15. E vizita pashargya but shukarne shaipya vash te ovel direktuno dialogo e saren relevantune aktoryenca, astaripea e AKGI-eske reprezentyen, o Kosovake Koncilyune jenen, o lokalune autoritetyen, o haricune komunitetya, e Ombudspersone thay e yaver-yaver internacionalune organizacien prezentune ani Kosova. O kontaktya e UNMIK-oske reprezentyencar, qaqipea odolencia kola kerna buti ani II thay III stativa, e Ofisea e Krisune Koncilesko thay o Ofisi vash o Komunitetya, Iranipeske thay e Haricunenge Puqipyenge sine ini on but konstruktivune. E yeke vakteste, e Dendikoncilyuni Komisia lela qhelalipea kay na reprezentisale sah o adekvatune sektorya pere ulavne vakernenca ulavde UNMIK-ostar ano kontaktya e Dendakoncilyuna Komisiaha. Akaya shay dikhlarla o na kompletuno azdipe godinipesko vash o Rami Konventa ano nesave UNMIK – oske strukturenge kotora thay o fakti kay o pharipe thay o phanglipya e haricunenge adikeripeske e but sektoryenca na penjargyola sarsakana. E Dendikoncilyuni Komisia, sar mesal, shay shukar ajukerlay o maydirektuno dialogo e I stativake reprezentyenca e UNMIK-oske (kole sile phanglipe Policiaha thay Yudikaturaha). E Dendikoncilyuni Komisia janla kay e vizita pashargya o reformipesko procesi ano UNMIK kay shay sinele influencia pe kapaciteti e nesave sektoryengo adekvatune administraciake te pasharen kontributi ano monitoripesko procesi.

Respondipya vash implementipe e Rami Konventako

16. Aktualuni situacia ani Kosova ano but aspektya sitoy sui generic, thay akava sito o momenti ini kotar o respondipe vash o implementipe e Rami Konventako. E rezolucia 1244e Siguripeske Koncilesko e YN e datako 10. yunesko 1999, jikay penjarla o sovraniteti thay teritoriuno integripe o Serbiako thay Montenegrosko, oy kerla o UNMIK-osko autoriteti sar yekh internacionaluni civilyuni prezenca vash te shaipe kerel yekh akanutni administracia vash e Kosova. O Reprezenti e Specialune Generalune Sekretaresko e YN (RSGS) sito pakyavno e but bare hakyenca , astaripea ini o puqipyta kolen silen e haricune komunitetyenca. Akava mangla te phenel kay, ano akanutne momentya, o RSGS thay UNMIK may generalipea, siton ani mahatni pozicia kana sito o lafi vash o siguripe kay lenape o adekvatune standardya vash implementipe e Rami Konventako. Yeke vakteste, yekh numra e respondipyengo pe baryipe dendile AKGI-enge pe edukaciaki sfera, kulturaki thay yavere sferenge kola siton direktipea phangle implementipea e Rami Konventako thay kompanipe rekomandipyenca e aktualune procesestar e monitoripesko mangna aktivuno kontributi sar e internacionalune instituciendar ayeka ini e thanutnendar.

17. Yeke vaktea, e Dendikoncilyuni Komisia sila impresia kay nesave anksoize e haricune komunitetyune jenenge ani Kosova siton pe baryipe e na siguripeka flukseska dominaciatar phanglo e institucionalune respondipyendar kobar sito phanglo implementipea e Rami Konventako. Akaya ano nesave momentya, rezultindi yeka situaciate kote o respondipya na lelona shukaripea e saren astarde autoritetyendar, o invidya silen pharipe te identifikenen yekh vakerno kova shay adresinlay olenge legitimune anksoize. E Dendikoncilyuni Komisia dikhli akavutne tendencie, sar mesal, pe iranipesko konteksti e personyengi kola perna e haricune komunitetyenge.

18. Ano akava respekto, penjaripea e mangipesko vash delegipe e obligaciengo pe Kosovake institucie thay te evolvirinyol o thanutno mangin e iniciativenge phanglo e haricunenca (dikh o paragrafi 22 may tele), e Dendikoncilyuni Komisia dikhla sar sasavipuno kay o UNMIK sahipa te lel pere respondipya thay te lel shukarne phiripya odote kote o thanutne autoritetya mothavdile kay siton pandar bi gatisarne te pheren pere obligacie ano nesave sfere. Qaqek sito mahatno pale te janelpe kay, e 8. Sherestar e Rami Statusesko, o guvernipe thay o rezervime respondipya vash AKGI-eske astarna “Pherdo autoriteti vash siguripe kay o hakya thay interesya e Komunitetyenge adikergyona sahipa”. Sito mahatno kay o mangipe vash demarkipe e qaqune leniengo e respondipyenge thay kompetencyenge vash o haricunenge puqipya te ovelpe pe dikhipe pe vakeripe vash o statusi yekhipea e faktea kay o lele standardya ano yaver-yaver sektorya odole e edukaciatar jip e realizipe e krisesko, efektinena pe implementipe e haricunenge hakyengo.

19. Yaver faktori pe respondipya vash implementipe e principyengo Rami Konventako sitoy o dikhipe e “paralelune strukturengo” ani Kosova. Pe vakti kana e Dendikoncilyuni Komisia konstituinyo poro angluno opiniononi vash e Serbiake thay Montenegroske pe 2003.b., potencirindi kay na sinela shaibe te ekzamininel e situacia ani Kosova detalipea, ovipea kay e Kosova sine avri e efektivuna kontrolatar e Rashtruna Partiatar² pe puqipe. E komisia Dendekoncileski, potencirinla, sar te ovel ano akava konteksti kay o paralelune strukture pale funksionirinena ani Kosova ano thana e serbyenca pasharipea e edukaciako thay yaver servisya serbyenge thay yeka numrake e yaver haricunenge, mayangle romenge. Odoleske kay akala structure buderipea finansirinyona thay phiravgyona e Beogradeske autoritetyendar, akala autoritetya ini ayeka influencinena, de facto, shaibe sar konsiderinyona o standardya e Rami Konventake ano yaver-yaver Kosovake thana.

O mekhipe e na dur palune periodeski

20. E Dendikoncileski Komisia potencirinla kay o negativuno mekhipe e Milosheviqesko pandar shungyola hor ani Kosova mayangle andar o Kosovake albanya kola sinesherrone viktime e politikengi thay praktikengi e upreleparne reshimesko. Yeke vakteste, o yaver komunitetya ani Kosova, mayangle o serbya thay roma, pandar qalavgyona e violencake aktyendar, may agle bare mekhipea e thanesko thay aravipe e kherengo palo NATO-ski intervencia pe 1999.b. thay pharipesko e violencako kotar e sah Kosova e 2004 bershete. O yaver evolviripya pandar may buderi qhelalinde o ledeipya thay o andaretnikuno pakyavipe.

² Dendikoncilyuni Komisia vash e Rami Konventako vash Adikeripe e Nacionyune Haricunengo, o Opinioni vash e Serbia thay Montenegro ACFC/INF/OP/ I (2004) 002

Akava mekhipe pharyarla e obligacia e aktualune autoritetyengo vash implementipe o Rami Konventa thay kerna sasavipuno o leipe e konkretune standardyengo vash azdipe e andaretnikuna tolerancako thay efektivune yekhipesko. Akava shay kerlay yekh bari sfida vash sakoya administracia, vay te mekhe vash o Kosovake institucie kola pandar siton pe startipe e leipesko e respydyengo ani akaya sfera thay ano but momentya panda maglape te len o pakyavipe e haricune komunitetyendar.

21. Ji kay sito lekanyuno kay o shukaripe e ledeipyengo mashkar o serbya thay albanya dikhyola sar maybari sfida ani adisuni Kosova, egzistinla o riziko kay e yavere haricyune komunitetyenga situaciake ani Kosova na pashargyola o manglo godinipe o UNMIK-ostar, AKGI-estar thay e yavere aktoryendar, ini kay si mahatne garancie, sar o rezervime beshamne vash o haricune komunitetya ani Kosovaki Asamblea. E Dengikoncilyuni Komisia konsiderinla kay sito e may mahatne haripesko kay akala komunitetya te astargyon ano disenyipe, implmentipe thay evolviripe e politikengo, praktikengo thay legislaciako kay direktipea vay indirektipea e haricune komunitetyenca. Akava pale sito phanglo e vakeripyenca kotar o avuno Kosovako statusi, kote e reprezentya e sah haricune komunitetyenge manglape te ovelen manglo roli buderi odolestar e konsultipesko pro forma, vash te siguringyol kay o rezultati si te lel pe dikhipe ini olenge ansioze. Akava shay delay phiko pe siguripe kay o rezultime decisipyta siton dakordime e Rami Konventaha kobar sito o lafi vash o sah haricune komunitetya.

22. Yeke vakteske, e dendi Koncilyuni Komisia sitoy pe janipe kay o implementipe e legislaturako, politikengo thay praktikengo sito phare te ovelen sukcesi ji aky o palune konsideringyona sar “ inponime” avriyal thay na dengyola olenge phiko e bara masatar e generaluna populaciatar. Akava riziko sito specialitea mahatno ani sfera e adikeripeske e haricunengo, kote, ji kay but fora sito phare te reslol o koncenzusi, sito elementaruno kay e nevi legislature te arakhel buderuno deipe phikosko, sar ano thanutno niveli ayeka ini avri politikaka arenatar. Qaqipea, e Dendi Konciliuni Komisia sila e impresia kay o prezentipe e nesave stardangyeno phanglo e haricunencar, astaripea o Rami onventako, numay ini e legislacia sar o Krisi Kontra Diskriminaciake ani Kosova, na sitoy phangli e adekvatune informacienar thay azdipe e godinipesko thay kay olengo limituno janipe sito yekh e momentyendar soske o mahatne dispozicie pe puqipe hari fora ji akana siton sfidime.

III. SPECIFIKUNE MOMENTYA PHANGLO E ALINEENCA 1-19

Alinea 1.

23. E Dendikonciliuni Komisia sito shukar jando kotar o fakti kay Statutesko Rami dela shaibe vash direktuno aplikipe yeka internacionalune instrumentyne numrake vash o manusheske hakya phanglo e nacionalune haricunenca, astaripea ini o Rami Konventako. Leipea pe dikhipe e specifikuni krisuni situacia ani Kosova, o internacionalune monitorune mekanizmya akale traktatyengo na funksioninde efektipea ji akana ani Kosova administrimi e UNMIK-ostar thay akaya azdimi nesave legitimune puqipy kotar o respondipe e autoritetynego qhivde ani Kosova. Aktualuno procesi e monitoresko sito mahatno phiripe pe adresipe akale puqipyengo thay e adekvatuni Dendikoncilyuni Komisia, ini kay sito jando kay sakoya olendar astarla specifikune krisune puqipy thay institucionale kola manglape te adresingyon. Ani akava konteksti, e Dendikonciliuni Komisia shukaripea mothavgya kay o UNMIK planirinla te raportinel vash o implementipe e Internacionaluna Konventako e Civilyune Hakyengo thay Politikune thay Internacionaluna Konventako e Ekonomikune Hakyengo, Socialune thay Kulturune pe adekvatune organya e YN.

24. E Dendikonciliuni Komisia dikhla sar elementaruno kay akava puqipe te adresingyol ano vakeripya phanglo e Kosovake statusea ayeka kay manglape te siguringyol na numay implementipe thay phiripe e moniteruno procesesko e Kosovake Rameska Konventako, numya init e qhivelpe o implementipe thay moniteripe e yaver internacionalune traktatyengo vash o manusheske hakya kolen silen phanglipe e puqipea kola qalavna adikeripe e nacionalune haricunengo.

Alinea 2.

25. E Dendikonciliuni Komisia konsiderinla o implementipe e principyengo ani akaya alineasiton but mahatne ani Kosova kote thanutne institucie e limituna praktikaha thay ekspertizaha manglape te dikhlaren olengo konsolidipe vash te implementingyon o dispozicie Rami Konventako e dedikipea ayeka kay manglape te azdingyola o pakyavipe mashkar o yaver-yaver komunitetya palo seriozune iranipya pale, sar o marteske ovipya 2004.

Alinea 3.

Buhlaripe e aplikipesko e Rami Konventako

26. O termini “haricuno nacionaliteti” per se na vastingyola regularitetea ani legilatura numay ani Kosovaki praktika, odoleske kay o referimo termini manglape te ovel “komunitetya”.³ Ano

³ UNMIK-osko Raporti phenla: “Statutesko Rami thay o Kosovake krisya na vastinena o termini “haricuno nacionaliteti” numay “Komunitetya”, koya deskriptinla e habitantyen kola khuvna ani yekhuni etnikuni grupa, religiuni vay qhibyuni. “o komunitetya” ani Kosova astarna e Kosovake albanien, Kosovake serbyen, turkyen, boshnyakyen, goranyen, torbeshyen, romen, ashkalien, egipqanyen thay kosovake kroatyen.”

ano yekhuno vakti, si buhlo dakordipe kay o naalbanyune Kosovake komunitetya uqhargyona e Rami Konventaha thay akaya pozicia dikhlargyola ini ano UNMIK-osko Raporti. E Dendikonciliuni Komisia shukar ajukerla akava pragmatuno momenti thay dakordingyola kay o aplikipe e Rami Konventako na lela kan o sasavipe e terminesko “haricuno nacionaliteti”. Manglape te vastingyol ani legislacia, politike vay adekvatune praktike vash te navingyon o grupe pe puqipe.

27. Sar te ovel, si yaver- yaver na dakordipya phanglo e dakordipea e specifikune identitetea e konkretune komunitetyengo. Akava sito phanglo may angle vash o Egipqanyengo komuniteti kova but for a tretiringyola e autoritetyendar / numay kotor e Romane thay Ashkaliune komunitetesko. Ayeka ini o ashkalie but ver tretiringyona yekhipea e romencar, kova na dikhlarla korkori identifipeski praktika andar o ashkalie. O reprezentya e internacionalune komunitetesko but ver referingyona angle leparne grupenge sar “ komuniteti RAE”. Leipea kan kay akava termini kerdilo numay vash o raktikune puqipya, vash te lokhyargyol o referipe, e Dendikonciliuni Komisia konsiderinla kay akavutno formiripe manglape te cidingyol odoleske kay dikhyola sar bangipe e astaripesko e specifikune identitetesko e grupenge pe puqipe.

Populaciaki thay familiengi registracia thay kedipe e faktyengo

28. E Dendikonciliuni Komisia konsiderinla kay yekh e sherune iniciativendar phanglo e implementipea e Rami Konventako sito planirimo registripe e populaciako thay familiengo. Testimo registripe organizistalo ano nesave ulavde komune e 31 oktobrestar ji 15 novembrestar 2005⁴, e planea kay o pheruno registripe te ovel pe 2006.

29. E Dendikonciliuni Komisia dakordingyola e mangipea e kerde registraciaha ani Kosova thay pe shukaripe e statistikengo ayeka ini ano aspekti e etnikuna populaciako. O egzistime deipya siton e harne kualiteteske. O rezultatya e registraciake e 1991 bersheske sine na pherune ini kana publikisale on, vash may buderi vash odoleske kay lele kotor yek tikni numra thay odole vaktestar, e situacia ani Kosova, astaripea ini o etnikuno konstruktipe e populaciako, naturipea oy yaverisali but. O nasinipe e pakyavune faktyengo pharekerla gatisaripe thay implementipe e politikengo, programyengo thay legislaciako vash o haricune. Akavutne deipya siton but mahatne, sar misal, vash te kergyon thay evolvirinyon nesave efektivune thay adekvatune standardya vash siguripe e efektivune leipesko kotor e personyengo e nacionalune haricunendar ano publikune organya numay vash siguripe e mangle adikeripesko vash o qhibya thay haricune kulture ani edukacia thay ano yaver sfere. Statistikune pherune informacie ini ayeka siton kondicionime vash o efikasuno thay obyektivuno implementipe e dende krisesko vash o qhibya, kova ani akanutni forma astarla numerikuno limitya vash o aplikipe e but mahatne dispozicienge.

30. E Dendikonciliuni Komisia shukar ajukerla o fakti kay o respondune autoritetya vash o gatisaripe e populaciaka thay familienga registrarciako siton jande vash o mangipe te len pe dikhipe nesave mahatne principya e Alineako 3 e Rami Konventako, astaripea o hako vash te tretiringyon thay te na tretiringyon sar personya kola astargyona e yekhe nacionalune

⁴ Testimo registripe adikerdilo e 31 oktobrestar ji 15 novembrestar ano shov kosovake komune, ani Prishtina, Prizren, Gilana, Kaqaniko, Novo Brdo thay Skenderay.

haricunesko, hako kova garantinla Statuteske Ramea. Sar mesal, ji kay o Krisi vash o registripe e populaciako thay familiengo ani Kosova, dakordimo e Kosovaka Asamblea thay publikimo e AKGI -estar e 13 decembri 2004, qhelalipea sito buderi lekanyuno, o gatisarne formularya angli testimi registracia, sar ini vastuno eksplikipe mekhlo 31 oktobrestar 2005, ayeka kay puteripea potencirinena kay o individya na siton obligime vash te vakeren ano puqipya phanglo olenge nacionalitetea / etnicitetea vay religiozuno peripe.

31. Sar te ovel, si rizikya kola jana e organizipea e registraciako ano aktualune momentya ani Kosova. Numay problemyendar e identifikime kapacitetea ano Kosovako Statistikuno Ofisi (KSO), koya sitoy responduni vash kedipe, procedipe thay distribuibe e statistikune dendenge, thay qhelalipya e elementarune garancienar phanglo e adikeripea e dendengo, o registripesko procesi si te arakhelpe e seriozune problemyenca e legitimesko te sine kay na sigurinla o leipe ktor e saren Kosovake komunitetyengo, astaripea e serbyengo, romengo thay e yavere haricune kapacitetyen. Aktualipea, si bi lekanipe phanglo e nesave mahatne aspektyenca e procesesko, may qaqipea kay shay si te astargyon ano registripesko procesi o mekhlethanutne personya thay o yavere kola sine avri Kosovatar buderi 12 masekendar. E Dendikoncilyuni Komisia konsiderinla kay akava puqipe mangla shukarno tretiripe thay o reprezentune godinipya e haricune komunitetyenge manglape te lelon pe konsideripe ano akava konteksti. Sinipea jande vash o yaver-yaver teknikune problemya, metodolojikune thay yaver. E Dendikoncilyuni Komisia sito godinipesko kayo autoritetya manglape te arakhen shaipya vash te astargyon ano statistikuno may qaquo definipesko procesi ini o mekhlethanutne personya kola mothavdepe kay mangna te iranenpe.

32. E Dendikoncilyuni Komisia godinla kay o realizipe e registripesko bi perspektivako e buhle leipe kotoresko andre e sah komunitetya thay adikeripesko andar leipe kotoresko e haricune komunitetyengo shay ovla e negativune konsekvencencar na numay kobar sito o lafi vash o kualiteti e kedime statistikengo numay ini kotar o implementipe e yaver-yaver principyengo e Rami Konventako. Shay jangyola kay yekh pakyavipe thay akavutne deipe phikosko vash o procesi manglape te zoralel pandar may buderi, kova dikhisalo ini e faktestar kay o planya vash te kergyol o testuno registripe ano oktobri – novembri 2005. b. ini ani Leposaviqeski komuna buderune serbyenca na resle te implementingyon.

33. Pe mayangle dudosko, e Dendikoncilyuni Komisia konsiderinla kay may buderi vakti odolestar e dikhlardesko e autoritetyendar manglape vash o gatisaripe e pherda registraciako thay potencirinla kay o trumipe e registraciake procesesko sine yekh e rekomandipyendar e ekspertyengo e Evropake Konkilesko, Evropyuna Komisiako thay e Yekhune Naciengo, kola realizinde e internacionaluni misia e monitoripeski e registraciako ani Kosova e 17 – 20. 2005.b.

34. E Dendikoncilyuni Komisia potencirinla kay, ani Kosova, o deipya vash o komunitetesko peripe e individyengo ini ayeka kedingyona ini ano yaver kontekstya, startipea e edukaciatar jip e khuvipe pe buti, sarini ano komunaluno niveli. Dakordipea kay ekzistinla o mangipe vash siguripe e kvalitetune ano akala sfere, e Dendikoncilyuni Komisia potencirinla kay kedipe o dendengo vash o nacionaluno peripe e individyengo manglape te phanglol e adekuatune adikeripeske standardya, astaripea ini o adikeripe e personalune dendengo. Odoleske kay o pharipe e adikeripesko e dendengo pandarna astargya adekuatuno godinipe ani Kosova, e

Dendikoncilyuni Komisia shay potencirinlay o identifikipeske principya ano Ministrune Komiteteske Rekomandipya (97) 18 phanglo e adikeripea e kedime personalune dendengo thay e procedura vash statistikune puqipya. Ini ayeka sito mahatno te siguringyol kay o hako e na tretiripesko e yeke personesko sar jeno e yeka nacionaluna haricunako sitoy adikerni thay kay o personya pe puqipe te informingyon bi aqhipesko kay o pasharipe e dendengo vash o nacionaluno peripe e yeke personesko sito korkoro manglo, dakordipea e 4. Sherea e Statuseske Ramesko.

Alinea 4

Kontra diskriminaciako krisi thay o krisune instrumentya

35. E Dendikoncilyuni Komisia potencirinla loshaha kay o autoritetya ani Kosova prezentinde o progresuno krisi kontra diskriminaciake, specialipea e Krisea Kontra Diskriminaciake aprobimo e Kosovaka Asambleatar thay dikhlardo e AKGI-estar e 20 avgustestar 2004. b. (e UNMIK-oski regulative No 2004/32). O upreleparno krisi dela buhle garancie kontra diskriminaciake thay indirektipea sar ani publikuni sfera ayeka ini ani odoya privatuni. O krisi na prezentinla dayekh nevi struktura vash te kontrinyol e etnikuni diskriminacia numay dela e Ombudspersoneske thay e yudikaturenge e leipeska obligaciako, respektivitetea, o rodlaripe e rovipyengo vash diskriminacia dakordipea e denda legislaturaha.

36. Potenciripea o pharipe e evidentuna e yeka odovutna legislaturako koya shay adikerlay e haricunenge nacionalune jenengo e diskriminaciatar, e Dendikoncilyuni Komisia sito specialipea dukhavno vash o problemya phanglo e implementipea ani praktika e yeka akavutna legislaturako thay kotar o evidentipe e de facto diskriminaciako e personyengo kola perna e haricune komunitetyenge ani Kosova. Odovutne problemya siton numay prezentune pe serbya thay roma, numay dikhyola ini o yavere haricune komunitetyenge jene silen problemya kotar akava konteksti.

37. Kontra e upreleparne problemyendar, o Krisi Kontra Diskriminaciake na but ver sitoy sfidimi angli yudikatura e haricune jenendar. Akaya situacia shay ovlay kobar hari rezultati e na sinipesko e godinipesko, numay ini ayeka shay ovlay phangli e seriozune problemyencar kolen silen negativuno efekti pe momenti e hakosko ani Kosova, astaripea, inter alia, o negativune disponipya e yuridikune phikodeipesko thay ladipesko e bi subyektune tretiripeske. Jikay but e problemyendar silen implikacie ini vash o buderuno komuniteti, olenge efektya siton specialipea seriozune vash o mekhlethanutne personya thay odola e haricune komunitetyenge. Vash buderipe, e numra e personyengi e haricune komunitetyengo khuvde ani buti ano yudikaturake structure, astaripea ano yudikaturyengi posta vay e yavere bukyarnenge, sito naproporcionalipea tele. Akaya pharekerla azdipe e pakyavipesko e haricune komunitetyengo ano yudikaturako sistemi. E Dendikoncilyuni Komisia shukar ajukerla o fakti kay o problemya kola qalavna e yudikatura puteripea lelona sar qaqune e autoritetyune jenendar, astaripea o UNMIK-osko Raporti, thay yekh numra e mahatne iniciativengi lansirime siton vash tretiripe akale problemyengo, ini kay dikhyola kay olengo implementipe arkhilile anglo yaver-yaver aqharipya thay resla numay qalavne limitime rezultaty.

38. Ano odovutne momentya, o Ombudspersonesko Ofisi but ver sito may pashi opcia vash o diskriminaciake viktime thay akava Ofisi qaqipea uli mahatni institucia thay pakyavni vash o personya kola perna e haricune komunitetyenge, na numay vash o diskriminime jene, numay ini kobar perla implementipeske e olenge hakyengo generalipea. Yekh mahatno bukyako elementi e Ombudspersonesko sine ini olesko pashipe vash te azdel puqipya ini anglo internacionalune autoritetya kola buderi siton pe shaibe te len standardya vash te adresinen thay identifikinen o aqharipya.

39. Ani akaya situacia, e Dendikoncilyuni Komisia konsiderinla kay sito anglo vakti, ani akaya faza, te realizyngyol o planirimo azdipe e Ombudspersoneski institucia, koya aktualipea sitoy talo internacionaluno phiripe, pe yekh sahipea thanutni institucia. E Dendikoncilyuni Komisia sito godinipesko kay yekh akavutno transferipe na manglapey te kergyol pandar bi sigurune evolviripesko kay o Ombudspersoni shay funksioninla efektipea sar yekh thanutni institucia, bi pelardoy o azdimo pakyavipe ji akana andar o haricune komunitetya.

Tromalo mobilipe

40. O tromalo mobilipe na garantyngyola puteripea ano Rami Konventa, numay akava principi lelola kan pe astarne garancie ani Alinea 4 e Rami Konventako, sar potencirisalo pe Mothavno Raporti e Rami Konventako. O mahatnipe e tromale mobilitetesko hakoa potenciriyngyola ano Plani e Realizipesko e Standardyengo ani Kosova e 6. yunesko 2004., kova astarla nesave mahatne dende lafesko pe akaya lenia. Akaya sitoy yekh sfera kote o personya kola perna e haricune komunitetyenge lena te dikhyon pe seriozune problemya startipea e lokalune jenendar pe akaya lenia ano fiksime sfere, numay e generaluni situacia aqholo depresimi astaripea ayeka yekh bari numra e personyengi kola nashti irangyona ano pere khera sarini seriozuno aqharipe pe servisune yaver-yaver momentya, odolestar kotar o sastipe jip e yudikature thay publikuno transporti.

41. Jikay nesave komentatorya phende kay o tromalo mobilitetesko problemi siton korkoreimponime thay kerde e dezinformipestar kova ekzagerinla o serioziteteski grada e problemesko, , e Dendikoncilyuni Komisia na adikerla akava godinipe. Paluni praktika e individyengi ano puqipe, astaripea o momentya e marteska violencako 2004.b. janipea kergyaphari, sar te phengyol bi shaipesko, vash o but personya te pakyan kay o reslo progresi pe shukaripe e andaretnikune ledeipyengo sito standarduno. O pakyavipe pe standarduno progresi ini ayeka telargyola e regulativune jenendar e qhelaletretiripesko thay yaver incidentyenge dikhlarde kontra nesave haricune komunitetyenge sar ini o dikhipe kay ekzistinla uqi grada e napenalipeski e krimeski motivimo etnitetea (dikh ini o komentya tali alinea 6). O autoritetya manglape dakordyngyon pere respondipea vash te lelun proaktivune standardya. Yeke vakteste, e Dendikoncilyuni Komisia dakordyngyola kay o medie sar ani Kosova ayeka ini ano reoneske thana silen senzitivuno roli pe raportipe pe akaya sfera.

O iranipesko procesi thay pherdo yekhipe thay efektivuno

42. E Dendikoncilyuni Komisia konstatinla kay o pherdo yekhipe thay efektivuno vash o personya kola perna e haricune komunitetyenge sito pe but sfere pandar dur e resipesko ani Kosova. Ekzistinla o mangipe vash leipe e nakhle pozitivune standardyengo sar mesal pe sfera e khuvipeski pe buti, baziripea, inter alia, pe praktike kola lelile implementipea e akciako pe khuvipe pe buti e jenengo e haricune komunitetyengo, iniciripe e Kosovake Guvernipestar, pe yanuari 2005.b.Ini kay e Dendikoncilyuni Komisia sito jando kay e generaluni ekonomikuni situacia ani Kosova sitoy but phari thay o niveli e bibukyunengo sitoy but uqi ini andar o albanya ani Kosova, o personya e haricune komunitetestar sar o goranya, roma, ashkalie, egipqanya thay mekhlethanutne serbya siton pe but phari situacia pea kava aspekti (dikh ini o komentya tali alinea 15).

43. E Dendikoncilyuni Komisia pelarla pe godi kay akava puqipe sito ini ayeka phanglo e iranipeske procesea, odoleske kay o iranipe mangla na numay siguripe numay ini shaibe vash khuvipe pe buti. Dikhipea kay buderi e ruraluni populacia tretiringya o iranipe, sito mahatno te siguringyol o nevo posedipe thay o shaibe pe piri bukyuni phuv. Kana sito o lafi vash o iranipesko procesi pe nesave generalune lenie, e Dendikoncilyuni Komisia shukar ajukerla o fakti kay akaya konsideringyola sar prioritaruno puqipe e autoritetyendar thay sito mahatno elementi e planesko vash realizipe e standardyengo. Yeke momenteste, e Dendikoncilyuni Komisia dikhla mahatno kay o tromalo ulavipe e thanesko vash jivdipe e personyendar pe puqipe te lelpe pe dikhipe ano akava procesi thay o gatisaripe thay realizipe e lokhyaripeske standardya te oven abokar fleksibilune vash te pashlaryon e faktea kay na saren o personya dikhna o momentipe vash te irangyon ano than kote jivdinde may angle, vash o obyektivune thay subyektivune rezonya, phiripea e anksiozyendar vash o siguripe jip e limitimi perspektiva vash khuvipe pe buti.

44. Kontra e yaver-yaver angashipyengo vash te lokhargyol o iranipesko procesi, eDendikoncilyuni Komisia sitoy depresuni kay yekh puqipe pandarna leloy manglo godinipe pea kava konteksti vay akaya sitoy e situacia e ashkalienca thay e personyenca e yaver haricune komunitetyengi kola forcaha irandile ani Kosova e nordyuna Evropatar thay kola na silen shaibe pe asistenciaka skematar kotar silen theripe o personya kola iranenape mangipea. Jikay sito anglo sferako aktivipe e aktualune Opinionesko te komentinel vash o rezoni e realizipesko e iranipesko forcaha ani Kosova ano akanutne kondicie, e Dendikoncilyuni Komisia mothavla qhelalo avipe kay ini o UNMIK vay ini o AKGI na pasharde sistematikuni asistencia vay yaver standardya vash te delpe phiko o integripe e individyengo kola irandile forcaha(dikh ini o komentya ano 17. paragrafi kotar o kerde problemya e qaqune na astaripya kobar sito o lafi vash o ulavipesko respondipe). Sa rte ovlay, akala personya siton qaqek pe seriozuno mangipe vash yeke phikoipesko, asistencia thay akavutno mothavipe, ovipea pe dikhipe kay yekh olengi numra jivdinde avri pere thanestar e but bershenca thay na silen zorale phanglipya e komunenca kote irandile. Propozisale yekh numra e iniciativengo vash shukaripe e situaciako, sar mesal e Internacionaluna Organizaciatar vash e Migracia (IOM), sar dikhyola na si kobar manglo finansiuo phikoipe vash te adresingyol akava mahatno puqipe koya sitoy direktipea phangli e pherde yekhipea thay efektivuni e personyengo pe puqipe.

O Roma

45. E Dendikoncilyuni Komisia konstatinla kay o Roma siton yeka but phara situaciate ani Kosova, ayeka kay manglola yekh maystratejikuno tretiripe koya shay lelolay olenge problemyenca. Olenge seriozune ekonomikune thay socialune problemya kotar o jivdipe ano khera, edukacia thay khuvipe pe buti ovena ini may mothavne e diskriminaciatar kolaha astargyona on sar ini e antiromane shunipyendar kola buderi dikhyona e buderune komunitetestar, ayeka kay silen limitimo mobilipe thay sinindoy influenza pe olenge hakya. O Roma thay olengo mangin pale sine limiti e andaretnikuna violencako angle thay palo mareseske ovipya 2004.b. thay aktualipea olengo problemi kotar o mangin buderi fora seriozitetea na mekhloni e bi ovipesko adekuatune dokumentyengo.

46. E Dendikoncilyuni Komisia shukar ajukerla o fakti kay, palo na angashipyenge bersha, o romenge problemya dikhlargyona e internacionalune thay thanutne faktoryendar. Akava sito specialipea o momenti e alarmantuna situaciaha ano romenge kampya ano norduno Mitrovicako kotor kontrolimo e serbyendar sar ini ano Zveqan. Buderune Roma jivdinde ano akala kampya e aravipestar olenga mahalako ano yuguno kotor e lenyako Ibriani Mitrovica kote 1999.b. jivdinenay kotar 8.000 Roma, Ashkalie thay Egipqanya. Palo jivdipe avri e sakole standardestar vash jivdipe, o habitantya akale kampyengo, kola arakhlona pashe Trepqaka minieratar thay olake deponie, siton ekspozime, sar phenla e Sastipeski Sumnalaki Organizacia (WHO), kotar o but uqe plumbeske nivelya. Akaya situacia, koya kerla seriozuno rizikuno sastipe, may angle vash o foshne thay khamne juvla, na sito dakordimo e principyenca e Alienako 4 e Rami Konventako thay rodla urgentune thay konkretune standardya.

47. O seriozune aqharipya pe adresipe akale puqipesko – koya numay akana palo buhlo internacionaluno interesipe, konsideringyola uqo prioritetepe e UNMIK-ostar thay e yaver autoritetyendar ani Kosova – telarde o jiakanutne angashipyava vash te lelpe o decidimo aktivipe thay pharekerde astaripe e pakyavipesko thay phikodeipe e romengo kotar o dikhlarne standardya. O Kosovako aktualuno plani e autoritetyendar vash te yaverinen o romengo habitantipe pe yekh momentaluno than ji na kergyona olenge neve khera ani mahala ano yuguno lenyako kotor Ibri ani Mitrovica. O romane sherune ano kampya dikhlarde kontripe e thanipeske planyendar e momentalune jivdipeske, dikhlaripea e dar kay akava momentaluno thanipe shay irangyola pe sarsakanutno thanipe. Akavutne dara intenzifingyona ini may buderi e limitune finansiune phikoipea e donatoryendar thay oraresko realuno apstenipe vash keripe e mahalako.

48. E Dendikoncilyuni Komisia konsiderinla urgentuno cidipe e politikipeski akale humanitarune problemesko thay o manushengo hakyengo thay o shukaripe thay o romengo sastipe te ovel elementaruno konsideripe e sah relevantune jenendar. Konkluzipea, e Dendikoncilyuni Komisia potencirinla kay O autoritetya manglape te oven vijilentune pe siguripe kay o aktueluno procesi e pale puternipesko yeka numrako e minierengo ani Kosova te sociabilingyol e sahararne standaryenca e ambientesko kola shay realizingyonay direktipea vash te sigurinelpe kay o haricune komunitetya thay o yavere na siton ekspozime kotar o akavutne problemyape avipe.

Alinea 5

49. O realizpesko standardyengo plani vash e Kosova hakoa potencirinla o kontributesko pharipe e saren komunitetyenge pe kulturuno legatipe e Kosovako. E Dendikoncilyuni Komisia potencirinla kay e Ministria vash e Kultura, Ternipe thay Sporti sile mandate vash te promovinel o kulturake, sporteske thay ternenge aktivitetiya thay o phanglipe e saren jenenca etnikune, religiozune thay qhibyune komunitetyenge. O UNMIK-osko Raporti astarla yekh lista e elementarune problemyengi iniciripe e haricune komunitetyendar thay standardune e uqelearni ministria, ini kay but olendar dikhyola kay phanglona e sportea generalipea thay e yaver aktivitetiyenca e haricune komunitetyenge kolen na silen resipe e kulturengi promocio e haricunengi.

50. Sito phare te evaluinyol o evolviripe e nivelesko e pasharne pasharne phikodeipesko kotar e haricunenge culture ani Kosova e palune bershende, ini e na dikhipea e serbyengi situacia , kole sinele drastikune yaveripya thay ini ayeka qalavdili e paralelune strukturenge ovipea. O lele informacie e Dendakoncilyuna Komisiatar mothavna, sar te phengyol, kay yekh akavutno phikoipe sitoy but limitimi thay, e nesave haricune komunitetyendar, o angashipya vash te dengyol phiko thay te promovinyol olengi kultura tiknisale nakhipea e bershengo. Akavutne anksioze kerdile jande Dendakoncilyuna Komisiake sar mesal e turyune komunitetyune tarafestar, kola vakeripea vash o problemya kolenca arakhnape, inter alia, pe adikeripe e kulturune instituciengo pe teatreski thay muzikaki sfera. Nesave yaver komunitetya, astaripea e ashkaliune thay egipqanyune komunitetesko, ini on konsiderinena kay na siton lele pe konsideripe e adekvatune phikoipesko vash o adikeripe thay promovipe olenge kulturune identitetesko. Promocio e komunitetyengi kulturengi ini oy aqhardili e faktestar kay but penjarne personalitetya, astaripea odolengo e romendar, mekhle e Kosova.

51. Leipea pe dikhipa o uqelearne komentya phangle ulavipea e phikoipesko vash o kulturune iniciative e haricune komunitetyenge, e Dendikoncilyuni Komisia konsiderinla kay astaripe e reprezentyengo e nacionalune haricunengo pe decisipesko procesi sito mahatno vash te siguringyolkay o limitune resursya distribuingyona optimalune shaipya. E Dendikoncilyuni Komisia inkurainla e autoritetyen vash te tretirinen kay shay o aktueluno sistemi, leparno pe UNMIK-osko Raporti, astaripesko e duy ekspertyengo e haricune komunitetyendar ano responduno Bordi vash ulavipe e proyektyengo vash te finansiringyon, kobarmanglo vash te siguringyol yekh akavutno astaripe.

52. Pe implementipe e principyengo e Alineako 5 e Rameska Konventako ani Kosova, yekh specialuni sfida kerla faktuno kay kulturune obyektia thay o yavere kola reprezentinena o serbyuno komuniteti e Ortodoksyuni Serbyuni Khanjir pe nesave momentya sine pe ayk e atakyengo ani Kosova. May anksiozyuno momenti akalesko sito aravipe e mahatne ortodoksyune obyekttyengo, astaripea o qhelalo keripe kana kerdile o marteske 2004. ovipya. Sito inkuraimo kay, palo nesave palipyengo, o procesi e restauripesko e obyekttyengo kola aravdile akana sito pe evolviripe talo dikhipa e Komisiako vash Implementipesko e Palekeripesko e Ortodoksyune Obyekttyengo ani Kosova (RIC), konstituimo mayesko 2005.b. e Evropyune Koncilestar, Evropyuna Komisiatar thay UNMIK-ostar. Yeke yekhune vakteste,

anksiozyune incidentya kola astarna odovutne obyektya raportisale e palune periodeste, astaripea qoripe yeke kotoresko e khanjiraka qatiako Sankt Paraskini 2005.b.

Alinea 6

O proyektja vash kontripe e andaretnikune namalipesko

53.E Dendikoncilyuni Komisia potencirinla kay o normativuno rami vash maripe kontra andaretnikuna averziake evolvirisali ani Kosova, e UNMIK-oska specifikuna regulativaha – vash aqharipe e na dakordipesko vay e nacionaluna natolerancako, racyuna, religiuna vay etnikuna sar ini e yaver normenca kola pasharna mahatne garancie akala leniate. Sar te ovel, si yekh but baro quqipe andar o norme thay realitetesko ani akaya sfera. Sar phenla o UNMIK, e sahasarni violence kontra haricune komunitetyune jenenge sito yekh telaripe akana ani Kosova. E Dendikoncilyuni Komisia, sar te ovel, potencirinla kay yekh akanutni violence kerdili ano marti 2004.b. thay seriozune momentya e andaretnikune nakamipesko pandar raportingyona dosta but (vash o incidentya phanglo e religiozune obyektienca, dikh o komentya ano alineye 5 thay 8). Vash may buderi, sito but buhlo rezistipe kay yekh bari masa I divune manifestaciengo e bikamipesko thay qhelalo etnikuno tretiripe na raportingyona organyenge vash o implementipe e krisesko, but ver odoleske kay na si pakyavipe pe institucie thay efektivitetesko e krisune instrumentyengo pe dispozicia.

54. O evaluipe e evolviripyengo ani akaya sfera sitoy, sar te ovel, but phari odoleske kay na si kompletune faktya vash o rodlaripeske statusesko thay e penalune persekutikyengo e etnikune incidentyenge e 1999.b. E Dendikoncilyuni Komisia sito godinipesko kay akava sito yekh seriozuno bi kompletipesko, buderi ani Kosova sar malipe, kote sito vitaluno te argumentingyol, e transparentune shaipea, sar o publikune institucie tretirinena o andaretnikune incidentya thay te sigurinen kay o phangle procesya siton obyektivune, bi tarafesko thay korektune. E Dendikoncilyuni Komisia. E Dendikoncilyuni Komisia kharla o UNMIK-osko Ofisi vash o Komunitetya, Iranipe thay e Haricunenge Puqipyengo sar ini o yaver relevantune autoritetya vash te phiraven pere planya vash te kergyol yekh baza e deipyengo vash akava puqipe sar prioriteti.

55Sito jando kay o keripyenge praktike e marteske 2004.b., e Kosovaki Forca (KFOR), UNMIK thay e thanutni policia na sine pe situacia e efektivitetea te adikeren e jenen e haricune komunitetyenge , pharyarde seriozitetea o pakyavipe e akale palunenge pe organya vash o implementipe e krisesko vash te dikhlarenpe e andar etnikunna violencaha. O Fakti kay yekh numra e violencake krimyengi kontra e haricune komunitetyune jenenge lena te aqhen bi kontraktipesko ini ayeka kontribuidi ano opinioni, ulavdo e buderune personyendar andre e andar haricune komunitetyenge, kay ekzistinla uqo niveli e na penalipesko kana sito o lafi vash o krimi motivimo etnikipea pe personya kola perna haricune komunitetyenge.E Dendikoncilyuni Komisia potencirinla kay rodlaripya thay energetikune penalune astaripya andar o etnitetya, astaripea o violencake atakya e marteske 2004.b., siton sine qua non vash yekh shukarno progresi pe andaretnikune ledeipya ani Kosova.

56.Ini kay lepardile o epreleparne problemya, e Dendikoncilyuni Komisia dakordingyola kay nesave seriozune angashipya lelile akala leniate, na numay e internacionalune forcendar, numay

ini e Kosovake Policyune Servisestar (KPS), kova sile pe dikhipi te kerel o kredibiliteti thay o pakyavipe e haricune komunitetesko. Sito jando kay o regrutipe e jenenge e haricune komunitetyendar, kova sito e yeke mahatne pharipesko na numay ano e thanendar kote jivdinena o haricune komunitetya, numay ini ano yaver thana, sito yekh e elementarune faktoryendar kole sile influencia pe avuno sukcesi akala instituciako. Yeke vakteste, sito pale but mahatno kay o KFOR thay o yaver internacionalune aktorya – kola aqhona sherune elementyia pe angashipe vash te shukargyol o siguripe thay o tromalo mobilipe e personyengo e haricune komunitetyendar ano nesave thana – te adikeren piri prezenca abokar kobar sito manglo thay o godinipya e reprezentyengo e haricune komunitetyengo te lelone pe dikhipi ano adekvatuno procesi e leipesko decisipesko.

57.E Dendikoncilyuni Komisia dikhla sar mahatno kay o autoritetya ani Kosova ano sah nivelya te promovinen sarsakana e tolerance thay te penalinen, sigipea thay shunipea, sah o violencake andaretnikune momentyia thay o yaver incidentyia. Akava sito e yeke primarune pharipesko ani Kosova, kote o andaretnikune ledeipya pandar siton but tendime thay aravde. Dikhyola kay, palo but paleaqharno reagipe kotar o marteska 2004 bersheska violencako, yekh numra politikune lideryendar ano AKGI gradualitetea lena kan o mahatnipe e odovutne mesashyengo, numay lelo qahelalipea, akala na silen abokar lugo shunipe, astaripea ini pe komunaluno niveli. Ano akava konteksti, e Dendikoncilyuni Komisia shukar ajukerla o fakti kay o Kosovako Guvernipe kergya nesave angashipyia vash te inicirinel e komunalune phiravnen te penalinen o krimya etnicitetea motivime sar ini o yaver krimya.⁵ Sar te ovelay, ajukergyola kay o mahatnipe e shukarne praktikengo pe akaya sfera qaqek te lelpe pe dikhipi thay te evaluinyol e politikuna elitatar vay na dikhyola sar numay sasavipuno phiripe pe realizipesko procesi e standardyengo.

O mediengo roli

58.O mediengo roli sito elementaruno faktori pe implementipe e Alienako 6 e Rami Konventako. Akaya pandar yekh ver demonstrisali pe marteske ovipya e 2004 b. kana dikhisalo o antagonizmi pe personya kola perna e haricune komunitetyenge (may angle serbyenge, numay ini romenge, ashkalienge thay egipqanyenge) inicirisalo e formatar sar o medie, mayangle o elektronikune medie, raportinde vash o ovipya. Siton inkuraime o phiripyia kola maypale lelile e Akanutne Komesarestar vash o Medie (AKM)vash te adresinyol akaya anksioza, thay dikhyola kay odoyafotarar sine progresi kotar akaya lenia. O maybaro progresi sito sasavipuno, ini akana kay o Kosovake korkororegulativune organya lena buderuno respondipe pe akaya sfera. O roli baryardimo e thanutne organyengo manglape te phiravgyon e monitorune iniciativenca vash te phiravgyon o evolviripyia pe akaya sfera.

Alinea 7

59.E Dendikoncilyuni Komisia shukar ajukerla o fakti kay o Statusesko Rami pasharla generalune garancie kobar sito o lafi vash o hakya e Alinea 7 e Rami Konventako. Yeke momenteste, ekzistinla o sasavipe vash e reforma e legislaturako pe akaya sfera leipea pe dikhipi kay nesave aplikime krisya, astaripea o krisi vash o publikuno kedipe kova datinla e

⁵ Dikh o lil e Kosovake Sherune Ministresko, datako 23 yanuari 2005, direktimo e Komunalune Sherunenge, republikimo ano UNMIK-osko Raporti, Suplemeti XI

1981 b., sile qirutne nocionya thay na dikhlarna sahipea o aplikime standardya e manusheske hakyengo leparne ano Statusesko Rami.

60. Mahatno elementi ano reformyuno legislativuno procesi sito Krisi vash Tromalo Kedipe, aprobimo e Kosovaka Asambleatar pe februari 2005.b. thay kova pandar pe tretiripe e AKGI-estar. Leipea pe dikhipe kay o krisi sit e ovelle baro mahatnipe ini vash o jene e haricune komunitetyenge, e Dendikoncilyuni Komisia apelinla pe autoritetya vash te sigurinen kay niyekh bimangli opstrukcia ten a dikhlargyol pe registripesko procesi thay o rezonya vash refuzipe e registripesko e narayipne organizaciendar na siton bare buhlipea eksplikime. Vash may buderi, e Dendikoncilyuni Komisia potencirinla kay o tromalo kedipe na manglape te dikhyol sar o aplikimo hako numay pe relacia e registriime malipyenca..

61. O reprezentya e haricune komunitetyenge na raportinde e Dendakoncilyuna Komisiake bare pharipya pe trayningo olenge tromalipesko vash o kedipe. E Dendikoncilyuni Komisia shukar ajukerla o fakti kay si yekh bari numra e naraipne organizaciendar kola siton registriime thay aktivune ani Kosova. Ini kay e regulativendar aktualipea aplikime,⁶ o UNMIK shay refuzinla o mangipe e yeke malipesko te sine kay olako statuti intensinla o ushkaripe e “sakola UNMIK-oska regulativako”, e UNMIK-oske Raportestar, niyekh mangipe vash o registriipe e 1999 bershestar na sito refuzimo.

62. Yeke momenteste, o implementipe e hakyengo e Alienako 7, ani praktika sila bari influencia e de facto e limityune tromalipesko thay e siguripeske problemyengo. O sarsakanutne problemya kolen silen efekti pe andar etnikune ledeipya thay o malipeske konsistya direct e nesave komunitetyengo shay ovlaylen mahruquno efekti e andaretnikune ledeipya pe natura thay visibiliteti e aktivitetyengo e nesave haricune malipyengo ano nesave sfera sar ini pe praktikipe e vakeripeske tromalipesko e personyengo kola perna e haricune komunitetyenge (dikh ayeka o komenti e Alienako 9).

Alinea 8

63. O implementipe e hakosko vash te dikhlarelpe e religia sito specialipea sfidimo ani Kosova. Jikay si nesave pozitivune evolviripya ani akaya sfera kobar sito o lafi vash nesave pakyavipya, e geluni andaretnikuni violenca thay e turbulencia astarde but atakya pe religiune obyektya e ortodoksuna religiake. Akavutne atakya sine specialipea buderune ji sine o marteske 2004 bersheske ovipya (dikh pale o komentya e Alineake 5). E specialune puqipyendar vash adikeripe thay azdipe akale obyektengo, e Dendikoncilyuni Komisia konsiderinla kay sito esencialipea kay o autoritetya thay o religiune liderya te mothaven respekti vash o religiuno diversiteti ani Kosova, thay te keren buti e angashipea vash o baryipe e tolerancako thay e sakoleske respekteske pe akaya sfera.

64..E Dendikoncilyuni Komisia pale angashinlape buderi aktualune proceseske e aprobipesko e krisesko vash o Religiuno Tromalipe e Religiune Komunitetyengo sar ini angashipyenge vash te kergyol generaluno keripesko procesi. Sito elementaruno kay o nakhlo krisi te ovel pherde dakordipesko e principyenca e Alineake 8 e Rami Konventako. Pe akaya lenia, e

⁶ E UNMIK-oski Regulative No 1999 vash o Registriipe thay Funksionipe e Narayipne Organizaciengo ani Kosova.

Dendikoncilyuni Komisia shukar ajukerla e raportime laqharipya pe drafti thay pakyala kay si te lokhyaren pe astaripe e reprezentyengo e Ortodoksyuna Khanjirako.

Alinea 9.

65. Komisioni e sombeshutnesko potencirinla kay na si nesavo formaluno samatradipe vash vastipe e minoritetyune qhibyengo ano medie ani Kosova thay Shero 4 e Korniza e Kostituciaki astarla ushardi dispozita pederu hakya e komunitetyengi thay olenge somjenengi vash informipya pe olengi qhib sar si ini vash olengo reprezentipe ano medie odola publikune elektrikune sar ini ano programyune skeme ani qhib kola olen silen.

66. Kana si o lafi o etnikuno theripe, Komisioni e sombeshutnipesko lela pe dikhipu o informipya kotar o Raporti e UNIMK-osko pederu konsideruno numri e minoritetyune qhibyengo ano medie. Sar si ini kay, reprezentya e yekhe gendostar e minoritetyengo kola raportinde vash na reprezentipe phanlgo e situaciyaha ano mediyune umala. Ini kay situacia e hramime mediyengo na sitov konsideruno ano qhalarno niveli, kana si o lafi vash o goranya, roma, ashkaliye thay ejiptasya, sheruno thavd vash e naqalarni pozicia simen pe dikhipu e situacia e minoritetyengi ano elektrikune medie.

67. Kana si o lafi vash licenciya e elektrikune mediyengo, kova aktualiteteya sitov jevapipe e Yekhperiodikuna Komisiyako vash o Medie (YKM), sheruno na qalaripe kova nakhla, anla ani adresa Komisioni e sombeshutnipesko sitov procedipe e aplikipyengi vash licensa e transmentipyengi ano than kola aktualiteteya na siton phangle ini o aplikipya vash multietnikune stacionya. O procesi sinela konsideruno palipe thay disave somjene e minoritetyune komuniteteske pandar siton ajukeripeya respodipya vash olengo aplikipe kola on dende palo starti e procesesko ano decembri e 2003 bersheste. Komisioni e sombeshutnipesko dikhla mahatnipeya kay e YKM-ya te procedinol o leparde aplikacie sar prioriteti thay e Komisiya phakyala kay o decisipya vash o licensipya ka laqaren avutne signalya e somjenenko e minoritarune komunitetyengo ano elektrikune mediye thay te lelon so may sige.

68. Komisioni e sombeshutnipesko shukarajukerla o fakti kay e Regulative e UNIMK-oski No.2001/13 pederu formiripe e Radio Kosovaka Televeziako astarla konkretune garancie vash pasharipe e programyengo ano qhibya e minoritetyengo, pasharipeya na buderi se 15% e programeska skemaki e RTK-eski, astaripeya sheruno periodi e nevipeyengi ani, o qib-ya e komunitetyenge qhibya e buderuna populatako ani televizia thay ano konbinime transmentipya e radiofrekfenciengi e RTK-eski. Komisioni e sombeshutnipesko sine qhalarni te shunol ayekha formake garancie, ini kay o formularya ani may fleksibiluni forma, siton astarde ano drafti e Krisesko vash RTK, koya si ani faza e gatiseripeski, thay sar dispozita vash akava puqipe sasavipeya si astarde ano drafti e krisesko vash o qhibya.

69. Baziripeya ano upreleparde obligipya, RTK regularno transmentinla programya e minoritarune qhibyengo, astaripeya e boshnyakyuni qhib, romani, srbyuni thay turkyuni. Buderu

akale pozitivune bajakyendar, Komisioni e sombeshutnipesko inkuarinya o RTK te lol pe dikhipi ini o specifikune mangipya e yavere minorityeune grupengo, sar si o ashkaliye thay ejiptasya, e daki qhib kolengi si albanyuni.

70. Ini disave na dakordipya kotar o somjene e minorityeune komunitetyengo sikavdile, numa ini sar kay dikhola rezultinena kotar o tehnikune pharipya. Akala astarna o na astaripe e signalesko resursi e publikuna televiziako ano nesave thana buderi kote jivdinena o komuniteti boshnyakya thay goranya, kote o habitantya biumlavipeya akaleske siton obligime , sar si pe regulativa e UNIMK-oski ano akava suro, te pokinen e taksa e regulaki vash phikodeipe e televiziaki thay radiostanicaki e RTK-aki. Akava prezentno problemi sitov aktualuno ini ano nesave thana kote jivdinena e buderuna populacia ano specifikune thana , Komisioni e sombeshutnipesko konsiderinla kay akava si yekh mahatnno negativuno signali na numay e personyenge ano mediya vay ini kana si o lafi vash reprezentipe thay olengo integripe.

Alinea 10.

Krisyuni Korniza vash vastipe e komunitetyenge qhibyengo

71. Komisioni e sombeshutnipesko shukarajukerla o fakti e anglipesko e Neni 10-esko, paragrafi 2, pederu vastipe e minorityeune qhibyengo a publikue autoritetyencar, siton sherunipeya sikavde ani Kosovaki krisyuni korniza, e garanciyaha ulavdi ano var-ver krisyune tekstya astaripeya ini e Konstituciaki Korniza thay Krisi pederu alosaripaski e Yekhipesko e Qhibyengo thay Alfabetiyengo ani Socialistyuni Autonomini Kosovaki Kraina e bersheski 1977(1977 Krisi e KSA-aki pederu Qhibya). Kotar o forma upreleparde phengyola kay e albanyuni thay srbyuni qhib si te vastingyola ano beraberuno niveli.

72. Krisyuni garancia phanglo e vastipeya e qhibyengo e komunitetyengo, qhib koya na si ni albanyuni vay ni srbyuni evidendno kay egzistirinena. akate astargyola o shaipe vash o somjene akale komunitetyengo te direktingyon e Kosovaka Kupatnake ani piri qhib thay te ovelolen signali ani lejisllacia te irangyon ano pere qhibya. Identikune dispozitya siton lele ini ano komunaluno niveli kote o somjene akale komunitetyengo silen hako te komunikinen e komunalune organyencar ini e resursyune komunalune civiulyune jenencar ano olenge qhibya.

73. Sar si ini, Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay e aktualuni krisyuni korniza sitoy yever taloformimi thay kay na specifikinla shukar dikhlardo operativune regulative phanglo e vastipeya e qhibyako. Ulavdo, ekzistivuni lejisllacia na defininla qinavdipya koya amalinla vastipe e ver-ver qhibyengo kotar albanyuni thay srbyuni ano kontaktya e autoritetyencar vay shaipno ofisiyaluno statusi akale qhibyengo. Komisioni e sombeshutnesko potencirinla kay ano na theripe e nesave samatredyengo ani lejisllacia, komunyengo aqola tromalo obligipe ano deipe e dispozipyengo phanglo e vastipeya e komunitetyenga qhibyako ano komune kolenge perena ola. Yekhutni direktiva araklola ano Shero 9 e regulaki e UNIMK-oski kote sikavgyola e mol vash leipe pe konsideripe o etnikuno theripe e populaciako ani komuna.

74. Komisioni e sombeshutnesko sikavla e situacia phanglo e vastipeya e turkyuna qhibyako sitov ulavipeya bisivdo(na lelape kan).Krisi e KSA-ako e bershesko 1977 pedo Qhibya-kova astarla dispozita kola si pandar aplikune sar si pe regulativa e UNIMK-oski 1999/24-vakerla vash sasavutno bereberipe e albanyuna qhibyako,srbyuna thay turkyuna vash ini ayeka phenla kay e turkyuni qhib shay te vastingyol ani yekhutni skala sar ini e albanyuni thay srbyuni“ano thana kote jivdiena o somjene e turkyuna etnikuna grupake”. Komisioni e sombeshutnesko lela kan kay akala depozitya anena ajukeripya ano mashkar e turkyune komunitetesko,astaripeya interpetipya e turkyuna qhibyako te dengyol unikuno statusi odolea e albanyune vay srbyune ani adisuni kosova,biumlavipeya numeruno mahatnipe e turkyune komunitetesko kola jivdinena ano evidentune rejionya.akava puqipe rodela mothavipe-sikavipe.

Vastipe e minoriteyenge qhibyengo ani praktika

75. Vash akava puqipe, Komisioni e sombeshutnesko sikavla kay si seriozuno boshluko ano alosaripe e qhibyenge hakyengo e personyengo kotar o minoriteyune komunitetyengo.E Grupa koya lelape e alosaripeya e standardeya vash i qhib,formirimi ano yanuari e 2004 bersheste,konkludingya,sar sikavgyola ano raporti e UNIMK-osko,kay”tromalo vastipe thay respekti e qhibyune krisiyune rodlaripyengo luyarygola te ovel pasivno ano may shukarne surya mumay ano qelalipya e naporfilitipya”. Komisioni e sombeshutnesko sitov korokodaviutno kay e Kosova astargyola e kapaciteyune problemyencar,astaripeya naadekvatune obyektyencar,natheripe e jenencar kola lenape iranipeya o tekstay kola si na kvalifikime ,vash te phergyona o qhibyake standardya. Akala problemya kapacitetya rezultinde,intera alia,ano naphanglipe e krisiyengo ani albanyuni thay srbyuni qhib, thay akale dromeya sitoy ini sebepi vash elimitimo gendo e iranipesko ano yavera qhibya e komunitetyengo.Ano yekhutno peripdi, Komisioni e sombeshutnesko siklola kay ano nesave thana si ini na theripe e politikuno mangipesko vash respektipe e qhibyaka dispozitako kontribuinela ini ayakha formaki situacia.Ulavipeya ,o iplementune shaipya sineton limitime numay ano odola komune kola dominirela kotar yekh komuniteti.

76. Komisioni e sombeshutnesko phenla kay o yekhperiodikuno penaluno kodi garantinla resursi e gratisune inaripyengo vash o personya kola nashti lena kan e qhib e peneluna procedurako,koya sitoy phanglipeya e Neneya 10,parafrafi 3, e Kornizaka Konstituciyaha. Sar si, Komisioni e sombeshutnesko variabulinla kay o impelemntipe akale garanciyengo dikhipeya yaveringyola,umlavipeya kotar o faktorya sar sebepi e qhibyengo ano qhibyako kuadri, deponipe e inarde jenengo sar ini e yuridikcionako pe kolate evolviringyola e penaluni procedura. Komisioni e sombeshutnesko raportingya vash o naipya ano nesave krisiyune khera,leipeya pe konsideripya ini o raportya e somjenengo e minoriteyune komunitetyengo kay rodlardilo thovipe pe lil o hrami ani qhib koya ov na lela kan. Komisioni e sombeshutnesko apelinena pe kompententne organya te mentorinen putarde akyencar respekti e qhibyengo dispozitnego kotar e rig e daviutnengo ani forma kay te na keren ayekha formake incidentya pe avipe.

77. Ano dudi e na butikeripyengo identifipyengo may uqe, Sobeshutnipesko Komisioni shukar ajkerla o procesi startimo kotar Ministri e Publikune Resursesko, talo dikhipe e UNIMK-osko, vash alosaripe e yekhe saastarde kriseske pederu qhibya. Akava procesi dikhla te pasharel tehnipe anglodikhlaripe thay alosaripe pederu regulative phanglo e vastipesko e qhibyengo e ver ver thanengo, sar ini ani raportya e publikuna administrataha. Ayekha ini shukar ajukerla fakti kay akava procesi te astarel konsultipya ano civilyuno malipe sar ini reprezentya e minoritetyune grupyengo. Sobeshutnipesko Komisioni kosiderinla kay dikhlaripe-alosaripe e yekha laqarna krisiyuna kornizako, malipindoy e adekvatune uqipeya e korkorogodinipesko thay siklipya vash civilyune talobutikerdutne thay civilune malipesko sar ini buderi istitucie vash te informingyon o personya kotar o minoritarune komunitetya pederu olenge hakya sitov yekh horyuno mahatnipe. Adekvatuno siklipe e qhibyako sasavipeya manglape te pashargyol ini e civilyune talobutikerdutnenge ani odoya forma kay te vazdingyol o kapaciteti vash alosaripe e neve kriseske palo olesko dikhlaripe-alosaripe.

Alinea 11.

Publikune signalya thay yavera topografune mothavipya ani qhib e minoritarune komunitetyenge

78. Komisioni e sombeshutnesko shukar ajukerla o fakti kay e dakordipeya e UNIMK-oska Regulativaha No.2000/45 pederu Korkorogovernipe e Kosovake Komunyengo, ofisiyalune signalya kola mothavna o nava e beshipaske thanenge, e dromyenge thay yavera topografune mothavipya dedikodime vash i publika manglape te thaningyon ini pe albanyuni qhib thay odoya srbyuni, thay kay o anavipya e 30 Kosovake komunengo thay beshipaske thanengo manglape te oven pe albanyuni thay srbyuni qhib, leipea pe dikhipe o rekomandipya e Komisionesko pederu Anavipya e Thanengo.

79. May buderi, Komisioni e sombeshutnesko sikavla kay o thovipya e duy qhibyune signalyengo ani praktika sine but palephirde. Ini kay sine progresi e palune periodeske ano nesave komune, Komisioni e sombeshutnesko sinele dar kay o ekzistirime regulativya but ver na lelile pe konsidetripe kotar o komune, ano nesave surya ini ushkavdile. Komisioni e sombeshutnesko ani yekh rig sile pe janipe kay yekh gendo e signalyengo pe srbyuni qhib rumisale numa phanglile. Komisioni e sombeshutnesko ulavipeya sile dar kay, sar vakerlape pe Rapotri e UNIMK-osko, sine tentipe vash te "albanizingyon" o nava e nesave komunengo. Komisioni e sombeshutnesko dikhla sar horipe kay, ano konteksi e Kosovako, o nava e beshipaske thanengo, dromego thay yavera topografune indikatoryengo kola si dedikodime vash i publika te sikavgyon ani mangli forma thay te oven ani dispozicia ano suro kana ovna ilegalune yaveripya.

80. Komisioni e sombeshutnesko pe lugipe sikavla kay e Regiativa No.2000/45 angledikhlarla decisipya e anavipyengo e beshipaske thanengo thay yavera mothavipyengo-signalyengo ano qhibya e komunitetyengo daki qhib kolengi na sitoy ni albanyuni ni srbyuni, ano odola komune kote komunitetya astarna konsideruno kotar e populaciako. Komisioni e sombeshutnesko adikerla bangoavipe kay akaya dispozita na sitoy alosardi ano komune kolenge sinemen lafi. Ekzistirinena ver ver rodlaripya bialosarde kotar o

personya kola siton boshnyakyune nacionalitetestar,turkyune thay romane vash te ovelolen may buderi signalya ano pere qhibya ano komune kote olen silen yekh kosideruno buderipe para populaciako.

81. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay egzisterinla mol vash vashulavipeski e avutna krisiyuna thay administrativuna regulako vash te guverningyol o decesipe e navengo thay e topografune mothavipyengo ani qhib akale komunitetyengo thay sa akala manglape te lelone pe konsideripe o mangipyay ayekha formyune indikatoryengo. Komisioni e sombeshutnesko ani yaver rig pale konsiderinla kay o centralune autoritetya manglape te inkuarinen e komunalune autoritetyen kay te inplemenmtinen o aktualune dispozitya ano may buvle aspektya. Ano akava smeri, Komisioni e sombeshutnesko sikavla kay duy e tritostar e buderunendar kola rodna ano komunaluno niveli vash te lelol pe konsideripe yekh decispe vash anavipe e yekhe dromesko vay dayyekh publikune putarde thanesko (Shero II e UNIMK-oska Regulako No.2000/45 pederor korkorogovernipe e Kosovake Komuneyengo) sine na mekiye vash paralelno arakhipa e baryaripesko e vastipesko e minoritetyune qhibyengo, sar misal ani Prizrenoski komuna, thay o leparne regulative shaipno manglape te dikhlargyon.

Registripe e personalune navengo

82. Komisioni e sombeshutnesko sitov informimo vash o surya kana o registripe ani alpanyuni qhib e navengo thay angloanavengo e personyengo e naalpanyune komunitetyengo ingarla ji pe yaveripe. Komisioni e sombeshutnesko sitov ano janipe vash e indentikuna situaciako ani Kosova kote vastingyola e alfabeta thay o yavera hramya, thay kosidiringyona na theripyay e detalune regulativyengo vash akaya situacia manglape te adresingyon. Ano akava smeri, Komisioni e sombeshutnesko shukarajukerla o fakti kay dendile samatrade ano krisesko drafti pederor qhibya kote phengyola kay o registripe e navengo e personyengo kola perena e minoritetyune komunitetyengo e daki qhib koya na sitoy ofisiyonaluni qhib, si te registringyol ani olengi originaluni forma. Ji kay inplementipe e ayekha formake dispozityengo bidarako shay astarla yekh pozitivuno evolviripe, Komisioni e sombeshutnesko kay ini shay lelona adekvatune bajakya vash te siguringyol kay o nava e personyengo kola yaverisale pe nakhipa si te ovelolen shaipa olenge laqaripaske ani originaluni forma thay te siguringyol procedure vash leipa alosaripa ani akaya forma.

Signalya e privatuna naturako

83. Komisioni e sombeshutnesko referinla e komentyenge phangle e Neneya 10 thay sikavla o theriya e upreleparde vash nasiguripyay ani yekh suro ini kontrbuinde ani dar vash thovipe e signalyengo e privatuna naturako ani srbyuni qhib vay ano yavera qhibya slave ano disave ulavde thana ani Kosova. Komisioni e sombeshutnesko konstantinla kay akava anglosikavla, de fakto, yekh seriozuno samatradipe vash implemetipe e Nenesko 11, paragrafesko2, e Koventaka Kornizako.

Talokulturune kontaktya ano edukipe

84. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay o inplementipya e anglipyengi e Nenesko 12 e Kornizaka Koventako sitoy disinimi ayekha vash te promovinol mashkaretnikuno dialogi thay shukarhalovipe. O autoritetya rodna te lelon konretune bajakya kola decisinyona vash te tretiringyol naphakyavipe thay mashkaretnikune tensie kola pandar si but horipeya prezentne ano kosovako malipe. Komisioni e sombeshutnesko penjarla o sfide kolencar arakhnape o autoritetya siton but bare:ola manglape te lenpe e nakhla istoriyaha sar ini e politikuna atmosferaha palo konflikti kova rizikinla te keravkerol o edukipe ano politikake umalya.

85. E Operaciya koya si pe lugipe e “paralelune skolengo” financirime kotar e Srbiaki Ministria e edukipeski thay Sporti thay evolviripe sar e srbyune programeski, mangla te phenol de facto e egzistipeski e yekhe ulavde skolake sistemaske. Fulinipeya o distancipe e srbyune siklovnengo kotar o buderune komunitetya, egzistipe e paralelune skolake sistemaske ayekha dudlarla na theripe e phakyavipesko vash e siguria kotar e rig e srbyengi pederu e Kosovake Edukaciake Istituciyengo. Akava sikavla yekh seriozuni sfida ano resipe e yekhe unifikume edukativune sistemaske.

86. Ani adisuni Kosova, leipeya pe dikhipa leipe pe konsideripe e nesave yekhutne skolake institucie, shaibe vash siklovne srbya thay albancia kay yekhutne buteripya ano konteksti e skolake sistemaske but ver na ekzistinla ani nisavi forma thay olengi beraberuni egzistenciya ani yekhutni skola sitov bit pharo te reslol. Komisioni e sombeshutnesko konsatninla kay pandar si dikhipya e obligaciyengo e nakhavipesko e siklipesko ano yekhutne skole sitov pandar na siguruno. Akava sitov may buderi prezentno buderi sar e marseske ovipyengo e bersheske 2004, pe buvlape kolenge sine o srbyune skole resle e atakyenge. Dar vash siguripe o srbyune siklovne silen buderi kay te phiren ano enklave ani odoya forma kay te edukingyon kontra e phare transportyune qhinavdipyengo. Ano akava smeri. Komisioni e sombeshutnesko variabulinla kay o autoritetya manglape te den zoralo dumo nakhavipesko e yekhe planesko kova ka kerol arakhipya vash cidipya o aktualune na mekipya mashkaro srbyune thay albanyune siklovne, ruynipeya may buderi o godinipe vash akava puqipe ano konteksti e Planesko vash Pheripe e standardyengo vash i Kosova.

Multikulturuno edukativuno vashadikeripe

87. Edukacia sila sheruni rola ani bareshipasko procesi. Vasharakhipa decisipe kotar komponentne autoritetya mangle siton vash te siguringyol toleransa thay o diverziteti te dudlarol hakya ano savore komponentne e edukativune sistemaske. Ano akava smeri, Komisioni e sombeshutnesko shukar ajukerla o fakti e yekhe neve unifikime planprogramesko kova sitov shayaplikimo ini vash o siklovne e minoritarune komunitetyenge , thay sitov ushlo pe 2002 bersh sar si o evropake standardya. Komisioni e sombeshutnesko phenla kay akava planprogrami astarla specifikune elementya vash bashnyakyune thay turkyuno komuniteti respektivetetya thay sitov butikeripeya vash olesko adaptipe pederu theripya e srbyune siklavnengo ano klase kola si selektirime.

88. Ji kay akava si pozitivuno evolviripe, Komisioni e sombeshutnesko dikhla eksenicionipeya kay te lelone mayzorage bajakya vash te pashargyon neve pedagogikune materiyalya kola lena pe dikhipi kontributi e savore komunitetyengo ano Kosovako malipe(dikheni o Neni 14).Ano akava smeri Komisioni e sombeshutnesko potencirinena kay o somjene e komuniteteske ashkalie thay ejiptasya rovdepe kay olengi kultura thay tradicia na dudlardile ano revidimo planprogrami vay ano skolake tekstya. Komisioni e sombeshutnesko ikuarinya e komponentne autoriteten kay te len pe dikhipi akala komentya pe buvlipi pere avutne vasharakhipeske vash te vazdingyol kualiteti e edukaciako ani Kosova thay te astargyol reprezentipe e qalame konsultipyengo e reprezentyencar e savore komunitetyencar ano iniciative ano umala e edukacieke.

Situaci e edukaciaki e romengi,ashkaliyengi thay ejiptasyengi

89. Komisioni e sombeshutnesko sitov umlavipeya e daraha e situaciyaha e siklovnege roma,ashkaliye thay ejiptasya kana si o lafi vash olengo edukipe.Olengi edukaciaki situacia karakterizingyola but telune basamakoa ano nakhavipe e skolako thay e uqe basamakoa e mekipaski e skolako.Skolaki situacia sitov may buderi alarmanano ano mashkar o qhaya kola si akale komunitetyengo. Komisioni e sombeshutnesko lela kan kay si yekh seria e faktheyengi kola sikavla olengi phari edukaciaki situacia,leipeya pe konsideripe olengi phari socio-ekonomikuni arakhipe pe kolata akava komuniteti jivdinela. Vash o komuniteti rom,na theripe e korkorogodinipesko ano mashkar e korkore komunitetesko truyal o mahatnipe e edukaciako sitov yekh problemi sar ini korkorogodinipe ini day-dadengo truyal e mangipesko e registripesko pere qhavorengo ani forma kay yekh baro gendo olenge qhavorengo te astargyon ano edukaciako sistemi. Komisioni e sombeshutnesko sitov pe janipe kay nesave pozitivune iniciative siton inplementime kotar o NRO-cie olenge komuniteteske ano phanglipe e day-dadengo vash te phiravgyon akala progresya. Ayekha formake iniciativya siton vash usharipaske thay manglepe te inkuarinyon thay olenge te dengyol manglo phikodeipe.

90. Komisioni e sombeshutnesko phenla kay yekh baro gendo e romengo,ashkaliyengo thay ejiptasyengo arakhlile avri e skolake sistemisko pe buvlipi e agorisutne bershengo thay manglape te riintegringyon ano skolake sistemi.Komisioni e sombeshutnesko shukarajukerla o vashadikeripya kerde kotar e Ministria vash Edukacia Skencia thay Tehnologia(MASHT) deipeya dumo e OSBE-esko thay e internacionalune NRO-engu vash te adresinen akala problemya pasharipeya pherune orya vash o qhavore akale komuniteteske ano forma kay te dengyol ashuutiripe olenge kay te integringyon ano regularune skole.Komisioni e sombeshutnesko dikhla sar inkuaripeya kay o anglune rezultatya kay akale intezivune programeske variabilisale pozitivetya, leipeya pe konsiderie ini o dikhipi kotar o somjene akale komunitetyenge.Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay si mahatno kay o pandar adikeripe ayekha formake programyengo te siguringyon na numay prekal ulavipya e financiyengo numay ini prekal siguripe e adekvatune kuadroske e siklarnengo vash te siguringyol suksesti e programesko. Komisioni e sombeshutnesko sitov ini informimo kay o qhaya e romene komuniteteske na triumfime niso kotar akava programi thay rekomandingyola kay may buderi te dolpe nota numay mol vash akava puqipe.

91. Komisioni e sombeshutnesko pozitiviteteya variabulinla o fakti e thovipesko e romengo ano “speciuonalune skole”na sitov fenomeni kova ekzistinla ani Kosova.May buderi o Komisioni e sombeshutnesko sile dar e suryencar e raportyencar e qelaletretiripeske,stigmatizipe ano mashkar akale siklovenengo sar ini mashkar e siklovnengo kotar o komuniteti ashkalie thay ejiptasya.Akala fenomenya,raportyngyola te adresingyon but serek kotar o skolake autoritetya. Komisioni e sombeshutnesko phenena kay o edukativune institucie silen specifikune obligacie kay te reaginen energiyaha kontra akale suryenge.Pe avutne buteripya manglape te lelun kotar o autoritetya vash te laqaren e pozita akale komunitetyengi ano skolake sistemya,baziripeya ano anglipya ano Rekomandipya e Minisreng Komitetyenge No.(2000)4 pederu edukipe e romane qhavorengo ani Evropa.E obligipeya o Komisioni e sombeshutnesko variabulinla kay ji kay egzistirinena o moldivune iniciativya odola sektorialune thay lokalune,manglape te kergyol yekh saastardi strategija koya uqarla o edukipe akale komunitetyengi ano forma kay te ashutirenolen ano suksesuno integripe olengo arakhipe ani skola kay ano yekhutno periodi te garaven poro specifikuno identiteti.

Prezentipe ano superioruno edukipe

92. Vash o prezentipe ano superioruno edukipe, Komisioni e sombeshutnesko phenla kay e Regulative e UNIMIK-oski No.2003/14 pederu Iklupe e Krisesko dikhlardo kotar e Kosovaki Kupatna pederu Uqo Edukipe dikhlarla kay o uqo edukipe pashardo kotar o Kosovake licensime institucie” si te ovel shaipno vash savore personya ani Kosovaki teritoria(...) bizo direkno diskriminipe vay direkno bizo nesavo realuno sebepi kola silen pe dikhipa e nacionaluna orijinaha,etnikuna(...),theripe kotar yekh nacionaluno komuniteti “.Komisioni e sombeshutnesko phenla kay ji kay o koativuno sistemi vash minoritarune komunitetya egzistnena ano Prishtinako Univerziteti sar e bershestar 2004 ani forma vash te vazdingyol olengo reprezentipe ano uqo edukipe, edukipe ano akava univerziteti sitov numay ani albanyuni qhib pasharipeya kay o testya te dengyon ini pe srbyuni qhib.May but, akava na dela jevapipe mangipyengo e komunitetyengo kola vakerna srbyuni vay boshnyakyuni qhib.Akala komuntetya shay edukingyona ani piri qhib numay preka paralelune strukturyengo(dikheni o paragrafi 94)vay ini skola e Bizniseski ano Pekya vay ano fakulteti e Pedagojiako ano Prizreno,kola pasharna siklipya ini ani boshnyakyuni qhib.

93. Komisioni e sombeshutnesko phenla kay o shaipya ano uqo edukipe vash o somjene e minoritarune komunitetyenge umlavgyola kotar o inplementipya e edukativune reformyengo, dikhlarde ani Kosova ano bersh 2002. reforme sikavna yekh ushardo resipe vash beraberipeya e evropake skoluipaske sistemeya. Sar rezultati akaleske,e Kosovako sistemi yaveringyola kotar akala edukativune sistemya ano reforma kola ulavipeya phiravna akala reforme. Akava kreirinena na mekhipya vash o somjene e slavo-vekerutnego ano nakhavipe e uqe siklipesko ano univerzitetiya avri e Kosovatar,ani Srbiya thay Montenegro thay ano yavera thana.Ulavipeya komuniteti goranya sitov talo persioni vash te jevappingyol akale neve sistemaske ,kova na pasharla sasavipe e edukativune mangipyengo e savore siklovnenge kola perene akale komuniteteske.Numay bershuno vashiklipe e aplikiripeski akale neve sistemaski ovela shaipno kotar o MASHT-i ji akale besheste,dikyola kay o autoritetya na siton gatisarne ini pe avipe ayekha formako fleskilibiteti. Komisioni e sombeshutnesko dikhla mahatno kay ,biumpulavipeya kotar may buvle inplementipya e reformyengo e edukipesko e regionesko,MASHT-i mothavla fleskibiliteti phanglo akale puqipeya thay sheya ano alosaripe

,ayekha kay o siklipesko procesi odole somjenengo e komunitisko goranya kola pandar na siton integrime ano nevo siklovipasko sistemi, te na pharipe dengyol sar sitov o aktualuno suro.

94. Komisioni e sombeshutnesko phenla kay, sar si e pe Regulative e UNIMK-oski No.2003/14 phedero akharipe e Krisesko ulavdo kotar e Kosovaki Kapatna pederu Uqo Edukipe ani Kosova, legalizisalo e Nurduno Mitrovicako Univerziteti. Akava Univerziteti, kova phiravgyola kotar e srbyune autoritetiya, sitov yekhutno univerziteti kova pasharla uqyuno edukipe pe srbyuni qhib ani Kosova. Studentya ano akava univerziteti astarna na numay e srbyen vay ini e boshnyakyen, goranyen thay yeveren kola na siton gatisarne te nakhaven o uqe edukipe pe albanyuni qhib. Komisioni e sombeshutnesko sitoy informimi vash o raportya kote phengyola kay o studentya kola diplomina kotar o Univerziteti e Nurduna Mitrovicaka, diplome kolenge lelape pe konsideripe de jure (na avriiklipeya prezentne pharipya), shay ovelolen pharipe pe buvlape olenge leipe butikeripesko ano kareshtime beshipeske thana vay registripe ano univerzitarune programya phiravde kotar o albanya feri so o mekle dokumentya kotar o paralelune strukture na siton validune ani praktika. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay ji kay akala problemya phanglona e sasavutne puqipeya e statusdesko e univerzityune srbyune siklipesko ani Kosova, ola manglape te tretiringyon ani mangli forma umlavipeya kotar e saastarde puqipaske alosaripya.

95. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay disponiripe e uqe siklipesko ani daki qhib shay ovla centraluno faktori ano decispe vash te aqol ani Kosova. Yekhutno e puqipeya e fundune nivelesko thay mashkarutne e skoluipeski pe daki qhib (dikhen akale dromeja ini o Neni 14), shaipe vash superiuno siklipe sitov deipea nota ano decispe vash iranipe e personyengo odola mekhlethenutnege thay interno nashte. Akava manglape te dudlargyol ani politika thay evolvirime praktike ano akala umalya. Vash buderi, Komisioni e sombeshutnesko thay ano drafti e krisesko pederu qhibya, sheya koya lelape kan mol vashsiguripe e adekvatune qhibyengo kapaciteti andral o yaver yaver publikune sektoryengo. Akava ani yekh rig manglape te lelol pe dikhipo ano gartisaripe e umlavipe e lejislativako thay edukaciaka politikaka, astaripeya ini superioruno edukipe.

Alinea 13.

96. Komisioni e sombeshutnesko phenla kay o hakya e personyengo kola perna e minoritarune komunitetyenge vash te formirinen pere privatune strukture e edukipeske garantyingyola ani Kaptina IV e Kosticiuna Kornizako, kote phengyola kay e financiarune asistecia shay pashargyola astaripeya ini kotar o publikune fondya ano dakordipe e shayaplikime kriseya.

97. Sar si pe statistike e UNIMK-oske raporteske, registripe e edukativune privatune instituciyengo kotar e rog e minoritarune komunitetyengo sitov relativuno ano teluno niveli. Komisioni e sombeshutnesko na sile janipe vash day yekh kerde rodlaripya kotar o reprezentya akele komunitetyengo vash dormiripe ayekha formake institucie, odolestar konsiderinaha kay umlavipe akale nenensko na ingarla ano nesavo specifukuno vashdikhipo.

Alinea 14.**Krisyuni Korniza**

98. Komisioni e sombeshutnesko shukar ajukerla o fakti kay o hakya e personyengo e komunitetyengo te edukingyon ano pere qibya garantinyola e Konstituciona Kornizaha. Komisioni e sombeshutnesko phenla kay na si niyekh dispozita ani egzistirimi lejislativa kote identifikingyola minimumi o gendo e siklovenengo kova sitov sasavutno vash te phravgyl yekh klasa e siklipeya ani qhib e minoritetyengi ini kay dikhlola sasavipeya yekh kontekstuno gendo, vay shaysikavla problemya vash komunitetei e gendyencar may hari, sar boshnyakya kola but ver na siton ano shaipe te resen odoya samatreda. Komisioni e sombeshutnesko godinla kay e situacia phanglo akala samatredaha manglape te trayningyol, asataripeya alosaripee yekha konkretuna regulako kote manglape te ovel shaipno yekh fleksibiliteti vash te buvlargyol, may buveri te ovel shaipno, buvlarde mangipya kotar o may tikne grupe.

Treniripe e siklarnengo, skolake tekstya, fizikuno puqipe ano edukaciake obyektya

99. Ano praktikake umala, Komisioni e sombeshutnesko phenla kay ji kay inplementipe akale hakoske thay o sikavde problemya yaveringyona umlavipeya kotar o komunitetya ano puqipe, nesave problemya sar na theripe e skolake tekstyengo thay profesionaluno kuadri vash siklarne ani phiri daki qhib siton beraberune vash o savore minoritarune komunitetya. Umlavipeya kay egzistirinla yekh ledeipe ano theripe e pustikyengo e turkiyaha thay Bosna e Hercegovinaha, Komisioni e sombeshutnesko thovlaviya kay o inportime skolake tekstya na dudlarla yekh adekvatuni forma e siklipeski e komunitetyengi kola jivdinena ani Kosova. Komisioni e sombeshutnesko konsiderina may bare godinipeya kay manglape te pashargyol publikime e skolake tekstyengo ano qhibya e minoritarune komunitetyengo. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay egzisterinla mangipe vash te baryargol phikodeipe vay ini kotar o internacionalune, phanglo e qhinavdipyengo e bukyake thay treniripe e siklarnengo ano minoritarune qhibya, astaripeya siklarne e boshnyakyuna qhibyake.

100. Fizikuno puqipe ano edukativune obyektya ano mashkar e daka qhibyako identifikingyola sar yekh elementaruno problemi kotar e rig e reprezentyengi e yaver-yaver komunitetyengi, sar boshnyakyaturkya thay goranya, kontra e kharipeyangi kola but ver kerdile ano agosrisutne bersha e UNIMK-ostar thay MASHT-estar vash ushlipe e yekhe sa astarde programesko vash te siguringyol siguruno transporti vash o minoritareune komunitetya. Akava sile keripe ini e srbyune komunitetya tromalipe e phiripasko kola sikavna bari sfida truyal o edukaciako puqipe avri lokacyengo kote akava komuniteti jivdinela. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay egzisterinla urjendno mangipe vash te hramingyol progresi ano akava smeri, leipea pe dikhipe na theripe e yekhe transportesko kova shay dela naegativuni nota ani puqipe e edukaciako e daka qhibyate e personyengi kola phenrna e yekhe minoritarune komuniteteske kondsiderune gendoske.

Paralelune Skole

101. Kana si o lafi vash o sistemi e paralelune skoluipesko nakhavde kotar o srbyune siklovne thay yevere komuniteteske,specifikune problemya identifikisale sar i o lafi e monitoripe e pheripeski e Nenesko 14.Ji kay akala paralelune skola shay konsideringyona, ano akanutne truyalipya,sar yekh qalavipe kay te respodinyol mol e edukipeski akale komunitetyengi ano theripe e pasharde resursyengi kotar o Kosovake istitucie, Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay sitov primaruno kay te thovgyol talo yekh efektivuni dikhipi (komisia) vash te penjargyol e kualitetya e edukipeski koya akaya skola pasharla.

Edukipe pe romani qhib

102. Komisioni e sombeshutnesko phenla kay,aktualitetya, egzistirinena numay o limitime shaipya vash o roma te siklon ani phiri qhib,thay akava centralipeya pashardilo kotar o na raipne organizacie.Mothavipeya kay o edukipe pe romani qhib na si shaipne te adikergyol ani Kosova,qhavore roma but ver nakhavna o skolupe ano qhibya kola vakerna e buderuni populacia ano thana kote on jivdinena, kote but ver ano akava suro sikavgyona ini decisime problemya e Nenesko 12.

103. Komisioni e sombeshutnesko sitoy informimi kay o mangipe vash te astargyol e qhib,historia thay kultura e romengi ani skola buvlardi ano lokaluno niveli thay akava na tretiringyola kotar o autoritetya. Komisioni e sombeshutnesko sitoy ano janipe kay akaya na qalarni situacia diskutisali ini ano 2003 bersh, kote o vakeripya mashkaro MASHT-i thay OSBE-ya thay civilyuno malipe rezultinla yekh rekomandipe kay te astargyol ano siklipaske sistemya odola e albanyenge thay yaverene na romenge e qhib,kultura thay historia e romengi sar ini te ushinyol e adekvatuno edukativuno materiali. Komisioni e sombeshutnesko konsidetinla kay o praktikune bajakya manglape te lelon pe konsideripe akana vash te ovel kondicie akale rekomandipyengi ano realune shaipya vash o roma kay te evolvirinen poro qhibyako thay kulturuno identiteti thay ayekha formake rodlaripya –magipya manglepe te lelon serioziteteya.vash buderi konsideratya manglepe te dengyon ini e treniripeske e romane siklarnenge kola aktualitetya siton deipeya siklipya ano yavera qhibya sar ini treniripe e yavere kandidatyengi kvalifikime vash te khergyol shaino olengete evovlirinen konkretune theripya ano siklaripe e romana qhibyako.

104. Komisioni e sombeshutnesko phenla kay edikupe ani boshnyakyuni qhib thay turkyuni pashargyola ano skole kote o siklovipe shaipno ovela no duy vay buderi qhibya ,so sitov vash usharipasko ano dudi e nenesko 12 thay 14.May bu dikhlo. Komisioni e sombeshutnesko sitov informimo ini e dar e somjenego e turkyune komunitetesko kola na siton dininyitetya reprezentya e skolake bordeske e skolake kote ola si prezentne. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay manglape te siguringyol yekh signali e reprezentipyenge ano skolake phiravipyengo thay etnikune diverziteti e skolengo manglape te dudlargyol ani adekvautni forma ano elenge strukture e anipedecisipesko.

105. Kana si o lafi e specifikuna situaciako e goranyengo vash olengo puqipe ano superioruno edukipe(dikheni o komentari e Nenesko 12) Komisioni e sombeshutnesko phenla lay o fleskibilune molya vash akava puqipe sitov mahatno ini ano dudi e implementipesko e Nenesko 14 e Kornizaka Koventako. Komisioni e sombeshutnesko sitoy pe janipe kay siton keripeya vashqalavipya vash te siguringyol skolake tekstya te dakordipeya e neve planprogrameya thay apelinela pe autoritetya te luyaren akava puqipe ani forma kay te logyaryol e eventualuno integripe e komunitisko goran ano nevo sistemi.

Perspektiva vash siklipe duy/buthqhibyuno

106. Komisioni e sombeshutnesko phenla kay,dakordipeya e Regulako No.2002/19 phedero e Umlavdo Krisesko kotar e Kosovaki kupatna pederu Funduno thay mashkarutno edukipe ani Kosova,siklovne kola nakhavna o siklipe ani yekh minoritaruni qhib thay siklona e albanyuni qhib sar yekh na padaki qhib sar kotar e unifikime edukativune sistemisko(duy orya ano kurko,sar si pe raporti e UNIMK-osko).But ji kay na siton pe janipe vash egzistipe e regulativyengo manglo e siklovipeya e albanyuna qhibyako, Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay o autoritetya manglape te sigurinen kay te dikhlaren yekh balansuno signali thay te implementingyol ani forma kay shay garavna e qhib e haricune sar kotar e intentitetesko e personyengo kola,ani yekh rig,perla e haricune komunitetyenge thay integripe e minoritarune komunitetyengo prekal siklovipe e albanyuna qhibyako,ani yaver rig.

107. Komisioni e sombeshutnesko sile dar phanglo e qhibyune aqavipesko koya egzisirinla mashkaro srbyuno komuniteti thay albanyuno. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla sar inkuarune nesave lokalune iniciative kay te kheren shaipno e albanyenge te sikloven srbyuni qhib sar konsiderinla kay akava shukarno misal manglape e buvlaryol,astaripeya ini o konteksti e publikune edukativune sistemiske.Akava si te ovel mahatno vash evolviripe e mashkaretnikune komunikipeske(dikheni o Neni 12).

Alinea 15.

108. Komisioni e sombeshutnesko sikavla qelaloavipe vash o fakti kay o UNIMK-osko Raporti kova pasharla numa limitime informacie pederu implementipe e Nenesko 15 ani Kosova.Akava limitimo raporti sugerinla kay mahatnipe thay implementipe akale Nenesko na lelape abokar pe konsideripe kotar o autoritetya kola kerna akava raporti.

Reprezentipe ano vakeripya vash o statusi

109. Komisioni e sombeshutnesko sitov godinipeya kay yekh e centralune puqipesko phanglo e reprezentipesko e minoritarune komunitetyengo sitoy forma se sar ola te astaren than ano vakeripya e avutne Kosovake statusesko.Leipeya pe dikhipe kay o vakeripya si te uqaren but puqipy kola ka den mol ano avutno sastusi thay garavipe e miniritarune komunitetyengo ani Kosova. Komisioni e sombeshutnesko dakordingyona e reprezentyencar e minoritarune komunitetyencar kola sikavde kay o efektivuno reprezentipe e savore komunitetyengo ani Kosova,vay numay albanyuno thay srbyuno komuniteti ,mangalpe te siguringyol leipe than ano akava procesi.Akava sito phanglipe na numay ano dudi e anglipesko ano 15.neni e Kostituciaka Kornizako vay ini vash te siguringyol kay rezultati lele pe dikhipe dar e savore komunitetyengo

thay te triumfinen may buderi phikodeipe andral o malipe. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay akava puqipe-mahatnipe vash kolake potencirisalo kotar buderi internacionalune thay thanutne beraber vakerdutnengo pe buvlipe e vizityengo-manglape te ovel yekh e sherune elementyendar e variabulipyendar e monitoripesko e Kostitucionaluna Kornizako,astaripeya akaleya ini kotar o reprezentyendar e internacionaluna uniake.

Reprezentipe ano publikune organya

110. E sasavipeya,representipe e personyengo kotar o minoritarune komunitetya ano anipe decispe sitov yekh mahatno puqipe ani adisuni Kosova, thay centro vash implementipe e na numay e 15.nenesko vash ini yavera anglipya e Kostitucionaluna Kornizako. Komisioni e sombeshutnesko astarla ushardi dsipozita pederu representipe e minoritaruno komunitetyengo ano Kosovaki Kupatna,may ofisiyalipeya 20 thana rezervime vash minoritarune komunitetya. May dikhlo,representya e srbyune komuniteteske,kola silen hako vash o 10 thana e 20 thanendar kobar si rezervime,numay ano yavera samatredune surya konsiderisale olenge shaipya vash te lane kotar ani Kupatna thay yavera strukture e IPVQ-eske thay ano Kosovako Guvernipe.Sitov dikhlaro kay akaya situacia ziani kerla ano olengo representipe ano procesi e anipe e decisipyengo ano centraluno niveli.

111 Andral e Kupatnako,yekh kotar centarlune instrumentya vash te andresingyon nervozyune puqipya vash minoritarune komunitetya sitov Komisioni pederu hakya thay Interesy e Komunitetyengi. Komisioni e sombeshutnesko ulavla o qelaloavipe kay,sar si informipya sigurime kotar o somjene e leparna Komisiyatar,Ministrya e Kosovake Guvernipeske na sikavde adekvatuno interesi vash representipe ano beshipe e Komisionesko vay ni vash khuvipe ano direkno dialogi olenge somjenencar phanglo e puqipeya kova perla talo mandati e Komisionesko.Somjene akale Komisionesko ayekha ini konsidirinena kay olenge rekomandipya na lelile pe konsideripe kobar manglape.

112. Ano lokaluno niveli,basamako e representipesko e minoritarune komunitetyengo ano politikune organya dikhlaripeya yaveringyola. Ji kay ano olenge kompaktne beshipaske thana,ulavde minoritarune komunitetya ano but surya startinde uqo niveli e molesko ano komunalune organya,ano yevera than,vash o komunitetya e gendoa may tikno,e situacia sitoy sakola formaha yaver.Sar misal,dikhola kay na si niyekh rom ano mashkar e somjenengo e Kosovaka komunalune kupatnengo.ano ayekha truyalipya,sheruno mekanizmi kay te siguringyol representipe e minoritarune komunitetyengo ano procesi e komunalune korkore decisipyengo sitov sistemi e “komisionyengo vash minoritetya”.Sar si pe UNIMK-oski Regulativa 2000/45 pederu korkoroguvernipee komunyengo ani Kosova,ano sa o komune siton obligime te formirinen komisionya vash komuniteti,kolende savore komunitetya kola jivdinena ani odoya komuna manglape te oven representime.Obligacia e komisiyenge vash i komuna astarna mahatne obligipya kola silen pe kheripe e promovipeya e hakyengo e minoritarune komunitetyengo,sar ini angoaqaripe e etnikune diskripeske kotar o publikune representya ,thay nesave iniciative kay o vizite e minoritarune komunitetyengo skavgyona sar obligipe.May buderi,kapaciteti,efektiviteti thay representipe e leparne komisionyengo kolenge thovdilo puqipe kotar yekh gendo e personyengo kay te oven jene e minoritarune komunitetyngo.Dikhyla kay,ji kay nesave komisionya e komunitetyengo fukcionirena shukar,yekh gendo e komunalune komisioneryengo na siton ani pozita te lene konkretune

bajakya vash te garaven e minoritarune komunitetyen koleya ini o procesi e alosaripeske akale komisionyengo silen aqaripe. UNIMK-o maglape te buvlarol arakhipe vash te laqarol akaya situacia. Komisioni e sombeshutnesko sujerinla kay o laosaripasko procesi thay yavera modalitetya phanglo e fukncionipeya akale komisionyengo maglape te dikhlargyol vash te siguringyol kay o komisionya shay agorisinena sukseseya o mahatne obligipya thay te loshakeren o maksimalune phikodeipya e komuniutetyenge kola manglape te garavgyon.

113. Komisioni e sombeshutnesko thovla viya kay o procesi e decentralizmesko thay reformipesko e lokalune korkoregubernipesko silen baro mahatnipe ano reprezentipe e personyengo kotar o rendo e minoritetyengo thay vash inplemetipyengo e anglipyengo e 15. Nenesko. Komisioni e sombeshutnesko lela kan kay si substacionaluno nahalovipe truyal o umalune buteripya thay vashadikeripya kay o planifikime reforme, kay akava angya mol ani forma se sar sine inpelentisale o pilot proyekya. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay si ensencionaluno kay o procesi te implementingyol ayekha kay te siguringyol efektivuno reprezentipe e personyengo kola perna e minoritarune komunitetyenge ano procesi e leipe e decisipyengo vay ano unikuno periodi te lel pe konsideripe e situacia e personyengo kola jivdinena, de fakto, ani yekh situacia "minoriteti andral minoritetya".

Khuvipe pe buti thay reprezentipe ano ekonomikuno jivdipe

114. Komisioni e sombeshutnesko variabulinla biuderino therip epe godi pedoru khuvipe pe biti e personyenge e minoritarune komunitetyenge ano civilyuno komunaluno resursi thay ano struktrure e IPVQ-enge ano centraluno niveli, kova dudlarla prioriteti dendo vash akava puqipe e Planeya vash Alosaripe e Standardyngo vash i Kosova. O informativune umalya thay yavera napyia dikola kay tende laqaripya vay reprezentipe e minoritarune komunitetyengo ano buderi sektorya pandar aqola te oven ano teluno niveli. Komisioni e sombeshutnesko sile khefi te thov viya ulavipeya o mol vash avipesko vash progresi ano krisiyune umalya, kote o gendo e minoritarune komunitetyengo sitov but tele, ini kotra e arakhiptyengi kerde vash te adresinen akava puqipe. Komisioni e sombeshutnesko shukar ajukerla reslo progresi ano regurtipe e policiengo kotar e haricune komunitetya, thay inkuarinena e autoriteten kay te dikhlaren e andi nervoza sikavde kotar o haricune komunitetya ano akava smeri. Akate astargyona o problemya e siguriaki kola dekurinena e srbyen, umlavipeya, vash te aplikinen vash yekh pozita e strukturengi e kriseske alosaripaske thay ano yavera umala vay e qhib thay yavera progresya ini ola raportingyola kotar e rig e turkyune komunitetske truyal olenge puqipesko ani Policiaki akademia.

115. Komisioni e sombeshutnesko mangala sine te potencirinol kay o privatizmesko procesi silen buvlorokyuno implikipe vash reprezentipe e personyengo kola perene e haricune komunitetyengo, ulavipeya olengo reprezentipe ano ekonomikuno jivdipe. Komisioni e sombeshutnesko ayekha formaha konsiderinla kay si manglo so o implikipya thay molya e procesyengo vash haricune komunitetya te dikhlargyon thay alosargyon hari po hari thay te garantingyol olengi transparencia, ani forma kay te siguringyol kay o personya kotar o haricune komunitetya silen direkno phanglipe thay beraberuno kotar o procesi thay kay savore komunitetya truinfina kotar odova. Hari po hari monitoripe manglape te sigurinol kay procesi e privatizmesko thay oleske rezultaty te na ovelon dikriminipe, te ovel odova direkno vay indirekno.

116. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay o suksesuno alosaripe e mangipyengo e personyengo sitov direkno phanglo e inplementipesko e Konsultituciona Kornizako. Ano akava smeri, Komisioni e sombeshutnesko shukar ajukerla napyia lele vash te adresinen mangipyia e personyengo, ini e albancyengo ini e personyengo kola perna haricune komunitetyengo, sar e bershestar 1989 ji 1999, mashkar buti e Dreytoriatesko vash Puqipe e beshipaske thanesko thay Manginesko. Sar dikhlo, akana egzistirinla yekh mangipe vash te sikavgyol ini o mangipyia truyal o phuvyako magin thay komerciunaluno mashkar yekh procesi kova na sitov dikriminativuno thay kova shaipe kerla efektivuno vashposedipe. Akava dela nota vash laqaripe e prespektivako e efektivune reprezentipesko e personyengo kola si haricune komunitetske ano ekonominkiuono jivdipe thay vash inkuaripe e adikerno iranipe e minoritetyengo. Agoripeya sitov themeluno kay te dikhlargyon o napyia vash efikasuno procedipe e mangipeyengo vash konpeksipe phanglo e rumeme-phagle mangineya pe buvlipe e marseske ovipyenge pe 2004 bersh., krisiyuno procedipe koleste raportingyola te ovel suspendimo kotar e hakyengo departamenti kuzo UNIMK-o.

Alinea 16.

Yaveripya e populaciako

117. Komisioni e sombeshutnesko potencirinela kay o inplementipe e 16. Nenensko e Konstituciona Kornizako sitoy relativitetya obligimi kotar o konflikti e bershesko 1999, kova thovla nuderu yekh baro gendo e manushengo kola mekena e Kosova thay anela negativuni nota vash konsideruno andruno mekhlethanipe, sar ini vash zoryune ovipyia e marseske e 2004 bersheske, kote akale dromeye pale but manusha nashna e Kosovatar. Sar rezultati, propociya e personyengi kola pherna e ver ver komunitetyengi ano ver ver Kosovako thana sinelene themelune yaveripya, ini kay ji akana na si ofisiyonalune janipya vash akava (dikheni komenti e Nenesko 3).

118. Komisioni e sombeshutnesko sitov ano pherdo janipe kay decisipya vash te iranipe phnglola e pheripeya e yekhe gendune angloqhinavdipyengi sar siguria, garancie vash o hakyia e personyengo thay socio-ekonomikuni prespektiva (astaripeya leipe butikeripe, thay shaipe vash i edukacia), thay si nesave seriozune phanglo e sa akale puqipyencar ani Kosova. Ano akava smeri, Komisioni e sombeshutnesko shukarajukerla politikuno vashqinavdipe sikavdo kotar e IPVQ-a vash te siguringyol procesi e nutperiodikuno e iranipesko, ini kay o konkretune rezultatya ji akana sine modestune. Identipe e programyengo vash asistipe pederu iranipe ayekha kay te pashargyol me iarnde personyenge may buderi tromalipe vash te decisinyol kay kote ani Kosova mangena te decisinyon e siguriyaha shay kontribuinla ano akava procesi (dikheni o komenti e Nenesko 4). Komisioni e sombeshutnesko, konsiderinla kay si yekh centraluno semnipe kay o iranipesko procesi te garavgol e varesavo politikako manipulipesko kay si te ovle kontriye e anglipyengo e 16. Nenea.

Decentralizipe

119. Decentralizipe sitov yekh ambiciozno projekti kova khelela yekh rola pe avutnipe e Kosovako thay hakyia e personyengo kotar o ver ver komunitetya. Eksperiyenca e pilot

proyekyencar kola ekzistirena vash decentralizipe mothavna adekvatune konsultipya e somjenencar e savore haricune komunitetyencar siton sasavipeya te gatisaren varosavo plani ani akaya umal. Komisioni e sombeshutnesko potencirinla tretiripe e decentralizmesko ani”may buvli korniza(...)na ka asatarel yekh gendo e neve komunyengo kote umlavipeya Kosovake srbya si astaren konsideruno buderipe”rekomandisalo kotar o R.Kai Eide, Specionaluno Biqaldo e Obligativune Sekretaresko e KB-esko ano oleske sikavipe saastardo ani Kosova publikimo ano oktombri e 2005 bershesko. Komisioni e sombeshutnesko apelinena pe autoritetya te len pe dikhipe o anglipya e 16.Nenesko ano gatisaripe e decenralizmesko,sar ini te pasharen ekspertiza e internacionaluna uniako ani akaya umal.

Alinea 17.

120 Komisioni e sombeshutnesko potencirinla kay o hakya e peronyengo kotar o rendo e minoritarune komunitetyengo te losharen kontaktya e naaqarde e personyencar kola perna olnege komunitetyenge akaleske garantinyola e Kosovaka Kostituciona Kornizaha, ini kay o alosaripe akale hakoske,ano buderi aspektya,phanglona kotar o de fakto e qhinavdipyengo ano tromalipe e phiripesko e nesave personyengo kla perna e haricune komunitetyenge.

121 Komisioni e sombeshutnesko potencirinla kay lelile arakhipya vash te adresingyon o pharipya phanglo a napenjaripyencar e dokumentyengo vash tradutnipe-phiripe e UNIMK-oske kotar o rayonalune thana (konkretipeya Bosna thay Hercegovina) thay deladumo arakhipya e UNIMK-osko vash te buvlargyol penjaripe akale tradipadsek-phiripaske dokumentyengo sar ini te tignargyon e aqile naaqaripya,astaripeya ini odola kola silen kheripeya e penjaripeya e tabelengo e vrduyne registripyengo meklarde kotar o UNIMK-o,ani forma kay te garantingyon talosamadrateke kontaktya vash o personya kola perna e haricune komunitetyenge.

Alinea 18.

122. Komisioni e sombeshutnesko potencirinla kay o UNIMK-o khuvduy ano yekh mahatno gendo e lekanipyengo vash garavipe e minoritarune komunitetyengo.akate astargyola Lekanipe e Evropake Sombeshipeya pederu Konsistuciona Kornizako sar ini lekenipe e rayonalune thanecar ano umala e inportatipesko e haricune komunitetyengo,sar ani kultura thay edukacia. Komisioni e sombeshutnesko inkaurinena o arakhipya vash te promovinen vastipe akale istrumetyengo vash te trumen ine angle garavipe e personyengo kola pherna e haricune komunitetyenge.

Agorisutne sugestiye

123. Komisioni e sombeshutnesko konsiderinla kay o agorisutne sugestiye dudlarna centraluno stubi akale opinyonesko thay kay shay resursinla sar baza vash konkludipe thay rekomandipya kola ajukergyona te dikhlargyon kotar Komitetya e Ministryengi.

Saastarde Konkludipya

124. Garavipe a nacionalune minoritetyengo sitov yekh primaruni mahatni umal vash o manushikano hako sar ini vash traynipe thay Kosovako stabiliteti,thay Lekanipe mashkar Evropako Sombeshipe thay UNIMK-o phanglo e monitoripeya e Konstituciaona Kornizako sitov yekh mahatno bajako ano laqaripe e obligativyengo e autoritetyengo ani Kosova ani akava umal.

125. Prosesi e monitoripyengo e suryengo e decesipeya vash o starti e vakeripyengo vash o Kosovako avutno statusi,rezultati kolako si te ovelolen mol ani forma kay sar si te tretiringyon konkludipya e aktualune mnitoripeske proceseske. Istitucionaluno Aktualuno regulipe kopleksi bi lelakan,dara vash na siguripe kana si o lafi vash o Kosovako avutno statusi,ano nesave surya garavna obligacia e autoritetyengi kola si vash inplementipe e Konstituciona Kornizako,kote shay therna nashalipe o personya e minoritarune komunitetske.Ayeka kay,savo te ovel o rezultati e vakeripyango vash o statusi, sitov esencionaluno kay o autoritetya kola si obligativune ani Kosova, te oven ola internacionalune vay thanutne,ani sikavni forma te len pere obligipya vash inplementipe akale draftesko traktatesko.

126. Ano yekhtuno periodi,sitov dudlaro kay,biumlavipeya kotar o institucionalune regulipya,inplementipe e anglipyengo e Konstituciona Kornizako aqola but seriozuitetya pharo ani Kosova,kote taloetnikuno zor seriozitetea aqarana phakyavipe ano mashkar e komunitetyengo.

127. Ver ver avansime norme,sar Krisi Kontra e Diskriminipesko,thay Plani vash Pheripe e Standardyengo vash i Kosova khuvde ano zoripe vash te tretiringyol e sheruni dar e haricune komunitetyengi.

128. May buderi,realiteti ani Kosova aqola konsideripeya dur kotar akala norme thay usharde planya.Dushmanluko mashkar o albancya thay srbya sitov pandar prezentno,thay akava anela nashalipe ini garavipe e yavere komunitetyenge ani Kosova.

129. O Srbya avri pere beshipaske thanedar dikhna phere temelyune hakya kola si ushkavde,sar si tromalipe e phiripesko thay sikavipesko,diskriminipe thay natoleripe kotar o personya kola perna e haricune komunitetyenge luyaryola.Dar vash i siguria,beraber e limitime shaipyencar kana si o lafi vash bukyako theripe thay problemyencar e riposedipeya e pere mangineya thay yavera faktorya, sito realuni dosh vash butperiodikuno iranipe. Dar vash i siguria dela mol ano inplementipe e Konstituciona Kornizako ano umala e edukaciaki,vastipe e qhibyengo thay reprezentipe.Akava sile pe keripe na numay e srbynecar ini e somjenencar e yavere komunitetyencar,may buderi e romencar.

130. Ano akala phare truyalipya nesave kobarne iniciative sar plani vash registripe e populaciake thay sherune familiyenge manglape te tretiringyon bara godyaha thay but gendime konsultipyencar e savore haricune komunitetyencar.

131. Butperiodikuno progresi direkno e pherde thay efektivne beraberipeya rodarla shukarajukerde vashqhinavdipya kotar o institucie kola lenape e indentifikime problemyencar. Dikhlardile nesave anglune bajakya ano akava smeri, vay pandar si seriozune aqavipya kana si o lafi vash o kapaciteti thay khefi e thanutne istituciyengo kola tretirinena akala puqipya. Ano yekhutno periodi, UNIMK-o nasave verrya sina pasivno vash te reaginol, thay sar misal, e saslaripaski emerjenca ano kampya e romengi ani Nurduni Kosova numay na dur tretiringyola sar prioriteti. Vash may buderi, fakti kay vay o UNIMK-o vay o thaneske autoritetya na lele manglo obligipe pederu akava puqipe, kova angya ini konsideruno pharipe, sar misal, vash o ashkalie thay ejiptasya kola zorea irandile ani Kosova.

132. Naastaripe thay na dudlaripe e aktoryengo e krimyengo e qelalotretiripesko kontra e srbyenge, romengo thay yavera, astaripeya akate ini o qhelalotretiripe e marsesko e 2004 bershesko, sitov seriozuno problemi kova mangalpe te adresingyol e uqe prioritetya. Akava rodarla butgodinde arakhipya, kotar o thanutne organya ano pheripe e krisesko.

133. Kriseske organya, e bare gendoa e bialosarde aktyengo thay e samedredime reprezentipe e haricune komunitetyengo, sitov yekh yaver zaif elementi ani aktualuni istitucionaluni korniza, thay akava sile negativuni mol ano arakhipe e personyengo kola perna e minoritarune komunitetyenge kay te sikaven vash o hako vash konpezipe e manginesko thay yavera hakya. O internacionaluno Ombudspersoni aqola numay yekh krisyuni kranga pe koleste shay phakyavgyola.

134. Egzistirinena nesave pozitivune misalya ano vastipe e regulyengo e qhibyengo e haricune komunitetyengo ano ofisiyonalune organya. ano yekhutno periodi, aqaripe e politikune khefesko thay o kapaciteti limitingya o shaibe e personyengo kotar o haricune komunitetya kay te vastinen piri qhib ano raportya e publikuna administrataha ano yekh gendo e beshipaskothanesko. Numay akelastar, rapotrimo progresi pederu vastipe e haricune komunitetyenga qhibyako sitov pandar ano pasivuno procesi.

135. Ji kay egzistirinana nesave pozitivune iniciative, na si signali pederu puqipe e edukaciako e minoritetyengo, thay akava sinele negativuni mol ano komunitetya gendoa may tikne, sar ano komuniteti boshnyakya thay turkya. specifikune molya e siklovnengo kotar o romano komuniteti, ashkali thay ejiptasya pandar manglape te adresingyon ani konsitentuni forma. vash may buderi, avutne reforme e edukacieke, kola kreirinene neve aqavipe ani edukacia vash nesave sikavne e komuniteteske goranya.

136. Fakti kay o albanyune sikavne thay o srbyune kosideripeya nakhavna poro siklipe ano ulavde skole sikavla bari sfida vash vazdipe e phakyavipesko thay bareshipesko mashkaro duy komunitetya. Umlavipeya nesave limitime iniciative vash o yekhutne skole, egzistirinla yekh aqaripe e bereberbutikeripeski mashkar akale komunitetyengi andral e skolako sistemi, kova shay ini zoralekerla e natyra e ulavipaski e kosovake malipesko.

137. Konstitucioni Korniza astarla nesave usharde dispozite pederu reprezentipe e personyengo kotar o haricune komunitetya ano procesi e leipedecesipesko, numay seriozuno aqaripe ano ver ver nivelya pandar si prezentne ano akala umalya. Reprezentuipe e yevere

komunitetyengo ,numay e albancyendar thay srbyendar ano vakeripya vash o statusi sitov yekh aktualuni dar ano akava smeri, thay yavera centralune puqipya siton reforme dikhlarde e lokalune guvernipeske.

138. Reprezentipe e personyengo kotar o haricune komunitetya ano ekonomikuno jivdipe thay malipasko sitoy yekh yaver umal kote politikuno dikhipi manglepe te ovel may buderi dudlaro ani praktika, thay mol e privatizmesko thay yaver centralune procesya kola manglape te monitoringyon godyaha.

REKOMANDIPIYA

139. Numay e leipestar pe dikhipi e ver ver komentynego kerde ano uprune kotora e Aktualune Opinyonestar,autoritetya ani Kosova,internacionalune thay thanutne,rodena te lelolpe kokretune napyia resipeya e laqaripeski e inplemetipeski e Kostitucionia Kornizaki ani Kosova.

Sa astardo

140. Te siguringyol kay si manglo dudlaripe kana si o lafi e obligativyengo thay deipe e logaripesko vash inplementipe e ver ver nenengo e Kostitucionia Kornizako thay kay niyekh kompetenca te na delegingyol angledo periodi pe thanutne istitucie ano sektori e kole komuniteteske ov perela..

141. Te vazdingyol korkorogodinipe andral o organya e vashtheripesko,internacionalune thay thanutne, e anglipya e 15.nenensko thay yevere nenyengo e Kostituciaona Kornizako.

Kedipe e theripyengo

142 Te thovgyol organizipe e registrtipesko e populaciako thay familyengo ji na siguringyola maksimaluno niveli e reprezentipesko e savore komunitetyengo.

143. Te lelolpe napyia vash te siguringyon efektivuno garavipe e personalune theripyengo phanglo e nacionalune theripesko.

144. Te formiringyol yekh permanentuno sistemi vash kedipe e theripyengo pederu dikhipi e incidentyengo ani etnikuni baza.

Krisiyune napyia vash pheripe e krisesko

145. Te buvlargyon arakhipya vash laqaripe e krisiyune fukncionipesko thay te vazdingyol phakyavipe e haricune komunitetyengo ani davia,inter alia,regurtiripeya e personyen kola si haricune etnikune theripyengo thay baryaripeya o sigipe kolancar shay tretiringyona o surya.

146. Te adikergyol istitucia e Ombudpersonesi talo internacionaluno reprezentipe ji na variabulingyola siguripeya kay o istitucia lafeya shay fukncionirinla sar thanutni istitucia bi nashalipeya o phakyavipe koya ji akana vazdisali mashkaro minoritarune komunitetya.

147. Te adresingyon nakontripya e kriseya kana si o lafi e etnikune krimyengo motivipe deipeya akale suryenge may uqo proriteti andral pheripe e krisisko thay yavera organya, thay te lenpe konkretune bajakya vash te inkuingyon o raportipya e suryengo kole silen buti e natoleransaha.

E iranipasko procesi thay dar vash o siguripe

148. Te lelon praktikune napyas decisime vash menajmentipe e namekiptyengo vash iranipe adresiripeya may seriorizezteya e dar vash o siguripe vay ini siguripeya riposedipe, thay signali bizo na theripe ano mangin disinipeya buderune aktivitetetya vash generipe e manginyenge.

149. Te phergyon o planya vash te kergyon o skeme e may fleskibiluna asistenciako ani forma kay te garantingyol may shukarne tromalipya e alosaripeyengo e beshipaske thanengo ani Kosova vash o personya kola perene haricune komunitetyengo.

150. Te lelon napyas e asistipesko, thay te kergyol may dudlarde ulavipya e istitucionalune obligipyango, vash te siguringyol may buderuno integripe odole personyengo kola perna haricune komunitetyengo kola irandile zorea ani Kosova.

151. Te lelol orjentune napyas vash te adresinen alarmatuni saslaripaski situacia e romengi ano kampya kontamirime e plumbeya ani nurduni Kosova, tehripeya prioriteti e shukarhalovipeski thay sastipe e romengi thay te lelon decisime napyas vash te menanjingyol iranipe e romengo thay te aqargyol nesavi ayekha formaki sastipaski kriza pe avipe.

Kultura e minoritetyengo thay mediyuno puqipe

152. Te baryargyol arakhipya vash garavipe e religiozune obyenkyengo kota varesave incidentya lugyaripeya o themeluno procesi e rikeripe e obyekttyengo kola si rumime-phangle.

153. Te baryargyon napyas vash phikodeipe e kulturyengo e haricune komunitetyengo, astaripeya akate ini komunitetya gendoa may tine thay te siguringyol reprezentipe e personyengo kola perena e haricune komunitetyenge ano procesi e anipe decisipyengo.

154. Te lugyarlope sig e aplikipeya vash license e radio thay televiziyenge, resipeya e buvlaripe ani angashipe thay diverziteti e transmetipyengi kotar e rig e haricune komunitetyengi, thay te lelon avutne bajakya vash te siguringyola kay savore komunitetya te ovelolne bereberune shaipya ano resursi e publikune transmentipesko.

Vastipe e qhibyako

155. Te dikhlargyol e nevi lejislaçia vash e qhib kay te anol traynipe thay krisyuni sigiria kana si o lafi vash vastipe e qhibyako,astaripeya akate ini raportya e administrativune autoritetyancar,topografune mothavnengo thay registripe e personalune navengo,thay te monitoringyol may pashe respektipe e qhibyenge standardyengo ano sektori e komunitetyne theripesko thay krisyune.

156. Te siguringyola nevo lejislaçiuno dikhlaripe vash qhib malipeya e adekvatune inpelementime kapacitetya thay procedurya,astaripeya ini qhibyune, siton ano thay ano suro e narespektipeski e qhibyune standardyengi thay krisyune yaveripya e thanenge navenge.

157. Te siguringyol kay reslile hramime rezultatya ano arakhipya vash te dengyol agor e arakhipesko godinipe e nasuguripesko kola therna o srbya thay o roma thay personya kola perna e yavere haricune komunitetyengo, te vastinen piri qhib ani publikune thana.

Edukiye

158. Te dikhlargyol e forma vash kreiripe e shaipyengo e bereberbuteripe mashkar siklovne e srbyune komuniteteske thay odole albanyune thay te nakhavgyol plani yekh saastaripesko plani kova lugipeya si te tiknekerol o bariere ,astaripeya ini odova qhibyuno,mashkaro siklovne kotar ver ver komunitetya.

159. Te alosargyol e dar theripe e haricyengo thay te lelön sitimulivune napyä kova shay tiknarla mangipya vash te adikergyol paraleluno sistemi e edukaciako.

160. Te adresingyol urjentipeya puqipe e sigurune transportesko vash o siklovne kotar o minoritarune komunitetya vash o edukaciake obyektya.

161. Te adresingyon egzistirime molya vash o edukipe ano qhibya e haricune komunitetyenge,sar ini te dudlaryon samatreda vash putaripe e yekha klasako e siklipesko ani qhib e minoritetyengi ani forma kay te phergyol o mangipya kerde kotar o komuniteti gendoa may tikne thay te lelön napyä vash siguripe e skolake adekvatune tekstyengo kvalifikime siklarnengo vash sikavipe ani piri daki qhib.

162. Te siguringyona lelile li decisime bajakya vash te adresingyon edukaciake molya e romengo,ashkaliyengo thay ejiptasyengo,thay te siguringyol butperiodikuno adikeripe e programyengo kola silen resipe te ashutirinen e qhavorengo kotar akava komuniteti te integringyon thay te beshen ano edukaciako sistemi.

163. Te meklol o fleksibiliteti ano inplementipe e edukativune reformyengo ano raporti odole siklovnengo kotar o goranyuno komuniteti kola pandar na inegrisale ano nevo edukaciako sistemi.

Reprezentipe

164. Te siguringyol reprezentipe thay shukar kontributi e personyengo kola perna e savore komunitetyengo ano vakeripya phanglo e Kosovake avutne statusesesa.
165. Te lugyarolpe arakhipya vash te vazdingyol reprezentipe e personyengo kotar o haricune komunitetya ano strukture thay procesi e IPVQ-ako.
166. Te startingyol regularuno dialogi mashakr o Guveryune Ministrya thay komisioni pederu hakya thay Interesya e Komunitetyengo ani kosovaki Kupatna.
167. Te dikhlargyol shaibe e laqaripesko e mayefektiuvune reprezentipesko e komisionyengo e komunitetyengo ano pederu komune.
168. Te buvlargyon arakhipya vash te siguringyon kay o personya kotar o sa komunitetya shay lena kotor ano ekonomikuno jivdipe thay socionaluno ani Kosova,astaripeya ini monitoripe se sar astarela procesi e privatizmesko e haricune komuniteti.

Garavipe pederu yaveripya e populaciako

169. Te siguringyol kay o iranipesko procesi, paralelipeya e garantipeya e alosaripesko e beshipasketheneske ani Kosova, sitoy organizimi ani odoya forma kay kosla o politikune manipulipya.
170. Te siguringyol varesavo propozimo plani e decentralizipesko te keren shaipne konsudilpya e shukarhalovipeske vash o savore haricune komunitetya thay te respektingyol sasavipeya o anglipya e 16.neneasko e Kostituciona Kornizako.

Talosametradake kontaktya

Te lugyargyon o arakhipya vash te adresingyon pharipya phanglo e napenjaripeya e dokumentyengo e phiripesko e UNIMK-oske astaripeya ini odola phanglo e napenjaripeya e registraciake tabelengo meklarde kotar o UNIMK-o.